

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
ім. Б.Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародного туризму і готельного бізнесу

Криницька Діана Василівна

**Вплив глобалізаційних процесів на розвиток внутрішнього
туризму в Україні / Impact of Globalization Processes on Inland Tourism
Development in Ukraine**

Спеціальність: 242 Туризм
магістерська програма – Міжнародний туризм
Магістерська робота

Виконала студентка групи Тм-21
Криницька Д.В.

Науковий керівник:
Ткач У.В.

Магістерську роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ О.Я.Гугул

ТЕРНОПІЛЬ – 2020

ВСТУП

Протягом десятиліть туризм зазнавав постійного зростання та поглиблення диверсифікації, щоб стати однією із самих швидкозростаючих сфер економіки у світі.

Сучасний туризм тісно пов'язаний з розвитком і охоплює все більше нових напрямів. Ця динаміка перетворила туризм на ключовий стимул соціально-економічного прогресу. Сьогодні обсяг туристичного ринку дорівнює або навіть перевершує експорт нафти, продуктів харчування або автомобілів.

Туристичний бізнес став одним із основних гравців на ринку міжнародної торгівлі і в той же час є одним з основних джерел доходу для багатьох країн, що розвиваються. Це зростання йде рука в руку з посиленням диверсифікації та конкуренції між DESTINATIONAMI. Глобальне поширення туризму в промислово розвинених і розвинених країнах забезпечує економічні вигоди та зайнятість у багатьох суміжних галузях – від будівництва до сільського господарства або телекомунікацій.

За даними Всесвітньої туристичної організації (World Tourism organization – UNWTO), у 2019 р. частка туризму у світовому ВВП склала 10%, 1/10 робочих місць належить сфері туризму, обсяг експортних надходжень – \$1,5 трлн, 7% – частка у загальному світовому експорті та 30% – світового експорту послуг.

Глибока криза через поширення пандемії COVID-19 найбільш відчутною стала для туристичної галузі у всьому світі. Закриття кордонів у більшості країн позначились на перегляді можливостей для розвитку внутрішнього туризму. Тому даний період необхідно використати для наукового глибинного пошуку причин низького рівня конкурентоспроможності українського туризму та випрацювати напрями, стратегії та тактики із підвищення конкурентного статусу українського туризму в світі.

Сучасний туризм часто називають феноменом суспільства споживання за декількома причинами. По-перше, це один з самих наочних проявів глобалізації в культурному, економічному і політичному вимірах. По-друге, масовий туризм одночасно виступає як продукт глобалізації. Тільки в період інтенсивного розвитку транснаціональних зв'язків стало можливим створення відносно дешевого і доступного міжнародного пасажирського транспорту і глобальної системи телекомунікацій, що забезпечило безпрецедентну мобільність населення. Нарешті, саме сучасне суспільство споживання з багаточисельним середнім класом сформувало попит на такий вид відпочинку, як туризм, а останній став помітним драйвером зростання в секторі послуг та економіки у цілому.

Все це обумовлює **актуальність дослідження** тенденцій глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму в зв'язку з економічною роллю, суспільною значущістю туризму, необхідністю обґрунтування напрямів розв'язання суперечностей, які виникають у процесі функціонування соціального економічного інституту туризму.

Дослідження виконано в рамках магістерської роботи «Вплив глобалізаційних процесів на розвиток внутрішнього туризму в Україні».

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблемам теоретико-економічного аналізу глобалізації, розуміння і тлумачення цього феномену, дослідженню причин формування та наслідків глобалізаційних процесів, їх впливу на функціонування світової економіки приділяли значну увагу такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: О. Білорус, М. Вульф, В. Власов, Г. Гордєєва, А. Горєлов, М. Козловець, Н. Навроцька, А. Проскуріна, Є. Семенюк, С. Сіденко, М. Симонова, О. Снегова, Л. Шило, М. Ялі та ін. Безпосередньо приділенню уваги науковців питанням впливу процесів глобалізації на розвиток туризму присвячені роботи О. Валуйського, Г. Ворошилової, С. Грібової, Д. Єсімової, В. Зайцевої, К. Кучеренко, К. Лебєдева, Я. Мариняка, А. Парфіненка, М. Рожко, І. Селезньової, Г. Скліяра, В. Шалаєва

та ін. Однак в опублікованих працях ще недостатня увага приділена глобалізації відносин у сфері внутрішнього туризму України, що й обумовило актуальність даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є теоретико-практичне дослідження і аналіз проблем та перспектив впливу глобалізаційних процесів на національний туристичний ринок.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі основні **завдання**:

- охарактеризувати сутність поняття глобалізація в сучасному світі;
- проаналізувати функціонування туризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів;
- окреслити сучасні тенденції глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму;
- оцінити рівень глобалізації та проаналізувати рівень відкритості України світовому господарству.;
- дослідити вплив глобалізації на туристичну індустрію України;
- охарактеризувати стан розвитку туристичної інфраструктури України в умовах глобалізації;
- оцінити поточну ситуацію в сфері туризму України під час пандемії COVID-19;
- розробити заходи для мінімізації збитків на ринку туристичних послуг унаслідок COVID-19;
- висвітлити перспективи розвитку внутрішнього туризму України.

Об'єкт дослідження – внутрішній туризм України.

Предмет дослідження – глобалізаційні процеси у внутрішньому туризмі України.

Методи дослідження. Методологічною основою магістерської роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів у області міжнародного туризму, загальнонаукові принципи проведення комплексних досліджень. В роботі використано такі

методи досліджень: логічно-теоретичний (при визначенні функціонування туризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів); системного аналізу і синтезу (при висвітленні сутності та сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму); статистичні та економіко-математичні методи (при оцінці рівня глобалізації і стану розвитку туристичної індустрії та при характеристиці поточної ситуації в сфері туризму України під час пандемії COVID-19).

Інформаційною базою дослідження є: матеріали з офіційних сайтів провідних рейтингових агенцій світу, дані з офіційних статистичних сайтів держав, а також періодичні видання, монографії, матеріали конференцій, наукові праці та дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи доповідались та обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток індустрії гостинності та міжнародного бізнесу: сучасний стан та перспективи» (м. Тернопіль, 2019 р.), представлені у доповідях під час онлайн-конференції, яка відбулася 22 травня 2020 року. А також розглянуті в науковій роботі, яка була представлена на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань «Готельно-ресторанна справа» у 2019 році.

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел.

У першому розділі магістерської роботи «Теоретико-методичні основи та особливості прояву глобалізації на ринку туристичних послуг» охарактеризовано сутність поняття глобалізація в сучасному світі, функціонування туризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів та окреслено тенденції глобалізації та регіоналізації відносин в сфері туризму.

Другий розділ «Дослідження процесів глобалізації та їх вплив на розвиток внутрішнього туризму України» присвячено процесам глобалізації в

контексті внутрішнього туризму, проаналізовано рівень відкритості країни світовому господарству та досліджено вплив глобалізації на туристичну індустрію України.

У третьому розділі магістерської роботи «Перспективи розвитку внутрішнього туризму України в умовах глобалізації в постпандемічний період» окреслено поточну ситуацію в сфері туризму України під час пандемії COVID-19, розробка заходів для мінімізації збитків на ринку туристичних послуг унаслідок пандемії та перспективи розвитку внутрішнього туризму в Україні.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність поняття глобалізації у сучасному світі.

До початку XXI століття світова економіка вступила в якісно нову фазу інтернаціоналізації економічного життя, яку визначають як глобалізацію світової економіки. Глобалізація являє собою взаємопроникнення, взаємозв'язок і взаємо переплетення економік країн світу, коли економічні процеси, що відбуваються в одній країні, знаходять відображення в інших країнах, засноване на нових інформаційних технологіях і представляє весь світ як єдине ціле.

Розвиток інформаційних технологій, з одного боку, є визначальним фактором сучасного процесу глобалізації, а з іншого – разом з глобалізацією впливає на структурну еволюцію економіки, економічне зростання та конкурентоспроможність національних економік [4].

Сучасний етап глобалізації відрізняється від її попередніх етапів тим, що на початку століття глобалізація була викликана необхідністю скорочення трансакційних витрат для підвищення рівня конкурентоспроможності товарів і послуг, а на сьогодні вона обумовлена зниженням вартості засобів комунікації і глибиною інтегрованості світових ринків.

Зміни, що відбулися у сфері глобальних засобів комунікацій і становлення інформаційного суспільства призвели економіку світу до доступності і високої швидкості розповсюдження і використання інформації в суспільстві, а також створили передумови для створення мультіренти власниками інтелектуального капіталу.

А. Проскуріна та Г. Гордєєва серед факторів, що визначають глобалізацію, виділяють такі:

- ◎ виробничо-технічний, який передбачає різке зростання масштабів виробництва, міжнародні форми його здійснення, якісно новий рівень засобів

транспорту і зв'язку, що забезпечує швидке поширення товарів і послуг, ресурсів та ідей з додатком їх в найбільш сприятливих умовах;

- ◎ науково-технологічний, який визначається економічними вигодами використання передового науково-технічного, технологічного і кваліфікаційного рівня провідних у відповідних областях зарубіжних країн, для прискореного впровадження нових рішень при щодо менших витратах;

- ◎ економічний, що включає небувалу концентрацію і централізацію капіталу, що сприяє формуванню єдиного ринкового простору;

- ◎ інформаційний – радикальна зміна засобів ділового спілкування, обміну економічною, фінансовою інформацією, що створює можливості оперативного, своєчасного та ефективного вирішення виробничих, науково-технічних, комерційних завдань не гірше, ніж усередині окремих країн;

- ◎ соціальний, що виявляється в ослабленні ролі звичок і традицій, соціальних зв'язків і звичаїв, подоланні національної обмеженості, що підвищує мобільність людей в територіальних, духовних і психологічних відносинах, сприяє міжнародній міграції;

- ◎ політичний, що виражається в ослабленні жорсткості державних кордонів, полегшення свободи пересування громадян, товарів і послуг, капіталів, а також у розвитку спеціалізованих міжнародних організацій;

Оцінювати інформацію і знання сьогодні необхідно як найважливіший фактор виробництва, що сприяє швидкої капіталізації світового господарства в цілому.

Поширення інформації та знань через мережеві структури глобального світу привносять синергетичні ефекти в інноваційні кластери і є основою якісно нового типу технологічного та господарського устрою, необхідними умовами створення і підтримки середовища генерації знань, що забезпечує довгострокову конкурентоспроможність окремих секторів світової економіки.

Однак Україна ще не сформувала новий шлях розвитку, заснований на інноваціях і ефективному використанні інтелектуальної власності. Частка промислових підприємств, на яких впроваджуються інновації, становить 10 %, тоді як у розвинутих країнах нормою вважається 60–80 % [4].

У зв'язку з цим необхідно підсилити роль держави в регулюванні інноваційної діяльності, а саме: стимулювати створення необхідних умов для формування і розвитку середовища генерації знань, реалізації повного інноваційного циклу, а також налагодження каналів для дифузії інновацій.

В умовах обмеженості всіх видів ресурсів і при постійній загрозі випередження зі сторони конкурентів все більш істотну роль відіграє можливість своєчасного адекватного визначення перспективності тих чи інших наукових досліджень і моделювання процесу впровадження результатів науково-дослідної діяльності в українську економіку з урахуванням динамічних змін глобального світу.

Основними передумовами глобалізації є такі рушійні сили, як виробничі, організаційні, політичні, соціально-культурні, економічні. Все це знайшло відображення в різкому зростанні масштабів виробництва, використанні високих наукомістких технологій, модифікації транспорту і зв'язку, скороченні транспортних витрат.

А також появі нових інформаційних та комунікаційних технологій, нових дійових осіб на світовій арені, ослабленні державних кордонів, ролі звичок і традицій, впровадженні єдиних критеріїв макроекономічної політики, уніфікації вимог до податкової, регіональної, аграрної, антимонопольної політики, лібералізації господарського життя, міжнародної економічної інтеграції.

Рис. 1.1. Складові глобалізаційного процесу: прискорення-інтенсифікація-вирівнювання.

Глобалізація виявилася досить суперечливим процесом, що приніс людству як великі досягнення, так і проблеми. Виділяють позитивні наслідки, такі як стимулювання розвитку нових технологій, поглиблення спеціалізації, економія на масштабах виробництва та інші, так і негативні, наприклад фінансові кризи, різного роду війни, безконтрольний рух капіталів і т. д.

Позитиви і негативи глобалізації, нашаровуючись одні на одних, викликають кумулятивний ефект, який поглиблює не стабільність національної і світової економіки. Аналізуючи вплив глобалізації на економічний розвиток тієї або іншої країни, не можна ставити завдання пошуку єдиного універсального механізму ліквідації негативних наслідків глобалізації. Слід виявити національні особливості в етнічному, історичному, ресурсному та геополітичному сенсі [7].

Наслідки глобалізації слід розглядати в розрізі окремих груп країн. З одного боку, відбувається прискорення науково-технічного прогресу, залучення всіх країн у глобальне виробництво і перерозподіл шляхом

поглиблення міжнародного поділу праці, відкриваються нові можливості для розширення торгівлі, інтенсивного руху капіталу. Але цей процес створює серйозні труднощі в країнах, що розвиваються, які не встигають пристосовуватися до швидко мінливих вимог економічного розвитку. У таких країнах посилюються проблеми екологічних, політичних, економічних криз, відсутня безпека, відбувається розшарування населення, зростає нерівність та злидні. Аналізуючи суперечності глобалізації необхідно підкреслити їх наростальний характер, що посилюється. Перш за все, це відноситься до суперечностей між групою провідних розвинених країн з ринковою економікою, які отримують максимальний економічний ефект від глобалізації, і іншими країнами, насамперед найменш розвинутими.

НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Позитивні	Негативні
1. Економія на масштабах виробництва. 2. Поглиблення міжнародного поділу праці. 3. Більш ефективний розподіл світових засобів. 4. Мобілізація найзначніших фінансових ресурсів. 5. Підвищення продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва та поширення передової технології. 6. Розширення життєвих перспектив населення. 7. Кінцевим результатом глобалізації повинно стати загальне підвищення добробуту у світі.	1. Нерівномірний розподіл переваг: – серед країн – основну частину переваг одержують багаті країни або індивіди, що породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному й інтернаціональному рівнях; – у галузевому розрізі – низка галузей програють від глобалізаційних процесів, втрачаючи свої конкурентні переваги через зростання відкритості ринків. Як результат, відбуваються хворобливі трансформації в традиційній господарській структурі, що потребують великих соціальних витрат. 2. Потенційна регіональна та глобальна нестабільність через взаємозалежність національних економік на світовому рівні. 3. Деіндустріалізація економіки – глобальна відкритість асоціюється зі зниженням зайнятості в обробних галузях, збільшенням питомої ваги зайнятості у сфері послуг. 4. Переведення виробничих потужностей у країни з низькою оплатою праці. 5. Збільшення розриву в рівнях оплати праці кваліфікованих і менш кваліфікованих робітників, зростання безробіття серед останніх.

Таб. 1. Наслідки глобалізації в економічній сфері.

Національне виробництво більшості країн, що розвиваються, виявляється не готовим до наростальної лібералізації зовнішньоекономічних

зв'язків в силу істотно більш низької конкурентоспроможності по відношенню до фірм розвинених країн, що спричиняють різкозростальний тиск на економіку цих держав. Не випадкове, у зв'язку з цим, загострення протиріч між розвиненими і значною частиною країн, що розвиваються в рамках СОТ. Правила гри в глобальній економіці визначаються в результаті взаємодії глобалізувального капіталу провідних країн сучасного світу та їх угруповань, а також авторитетних міжнародних економічних організацій. Маючи внутрішню суперечливість, процес глобалізації пред'являє якісно нові вимоги до системи сучасних міжнародних організацій, насамперед до тих з них, які фактично є організаціями глобального масштабу.

До теперішнього часу діяльність багатьох з них потребує якісних змін і вдосконалення для того, щоб вони дійсно стали ефективно діючими структурами по вирішенню протиріч глобалізації. МВФ, як правило, надає позички тільки тоді, коли країна урізає бюджет ний дефіцит, підвищує податки, що призводить до скорочення економіки країни. Процес глобалізації, що руйнує національні кордони держав, одночасно з цим пов'язує ці національні кордони міцними торговельними, фінансовими, культурними зв'язками. Глобалізація посилює загальну нерівномірність і суперечливість у світовому розвитку не тільки між країнами і регіонами, а й усередині окремо взятої держави [19].

Головним негативним наслідком глобалізації, таким чином, є проблема нерівності, яка за прогнозами скорочується, а насправді збільшується. У контексті диференціації країн світу слід відзначити глобальну проблему бідності та відсталості. В останній час проблему соціально-економічної нерівності розглядають нарівні з демографічною, екологічною та продовольчою проблемами сучасності. Причому в умовах неоліберальної моделі глобалізації, з її вигодами і вигодами для розвинених країн, соціально-економічна нерівність збільшується і загострюється. За дослідженнями ЮНІСЕФ, 20 % населення світу з найвищими доходами

отримують 70 % сукупного світового доходу порівняно з 2 % світового доходу, що припадають на 20 % найбіднішого населення, якщо оцінювати виходячи з валютних курсів ПКС. Розрахунки за ринковими валютними курсами свідчать, що насправді розрив між багатими і бідними є ще більшим: 20 % найбагатшого населення отримують 83 % світового доходу, а 20 % найбіднішого – тільки 1 %. При цьому на тенденцію до скорочення розриву між ними не можна покладати особливих надій, оскільки за нинішніх його темпів найбідніший мільярд зможе досягти частки у 10 % глобального доходу тільки через 800 років [2, с. 58].

Проблема бідності не повинна мати місце в світовій економіці на етапі постіндустріального розвитку. Одним з основних негативних наслідків глобалізації є посилення і наростання масштабів екологічних проблем, до найважливіших з яких відносяться забруднення навколишнього середовища, руйнування її елементів і нехватка ресурсів для економічної діяльності: вони стали усвідомлюватися як загроза для самого життя і можливостей розвитку теперішнього і наступних поколінь.

Світова спільнота стоїть перед драматичною необхідністю переосмислення базових принципів економічної діяльності в умовах глобалізації. Тенденції та суперечності, які склались у світовій економіці, свідчать про те, що вже практично визріла і загострилась актуальність формування нового соціально-економічного устрою, який повинен відповідати викликам сучасності, особливо сприяти усуненню різноманітних форм нерівності, розвитку середнього класу та доступу до обмежених сировинних ресурсів. Кризові явища – це неминучий наслідок сучасного економічного устрою та глобалізації світового господарства.

Різні дослідники єдині в думці, що ядром економічної глобалізації виступає фінансова глобалізація, до якої веде функціонування світових фінансових ринків. У свою чергу головним чинником формування світового фінансового ринку в світовій економіці став процес глобалізації,

передумовами цього з'явилися нові інформаційні технології, зміна умов діяльності фінансових інститутів у зв'язку з дерегулюванням банківської діяльності, поява і розвиток нових інструментів фінансового ринку головним чином на основі механізмів хеджування та управління ризиками.

1.2. Функціонування туризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів.

У туристичному бізнесі, як і в інших галузях економіки, з'явилася тенденція глобалізації, що відображає співробітництво держав і соціальних організацій у політичній, економічній, культурній та інших областях. Сьогодні туристичні послуги пропонують близько 150 країн світу, кожна з яких має свій характерний образ і може позитивно впливати на всі більш різноманітний попит і мотивацію поїздок туристів. Ефективному розвитку туризму сприяє формування різноманітних сегментів і ніш міжнародного ринку [34, с. 15].

Глобалізацію світового господарства зумовили такі взаємопов'язані фактори:

- ◎ міжнародний поділ праці: структура, практика та логіка сучасної глобальної економіки привели до появи нової концепції міжнародного поділу праці, яка не лише сприяє змінам балансу економічної сили між окремими країнами і регіонами за рахунок використання часткових переваг (географічне положення, дешевизна енергії, сировини чи робочих рук, доступ до ринків збуту, кваліфіковані кадри тощо), а створює передумови для формування економічної, а пізніше - і політичної багатополлярності світу;

- ◎ інтернаціоналізація фінансів: яскравими прикладами цього явища є запровадження єдиної європейської валюти й уніфікація світового валютного ринку, функціонування міжнародної банківської мережі, залежність фінансових систем багатьох країн від коливань на світовому фондовому ринку;

- ◎ нові інформаційні і технологічні системи: нова глобальна інформаційно-орієнтована економіка надає перевагу здійсненню технологічних проривів у розвитку за рахунок упровадження ноу-хау-технологій, при цьому єдиний інформаційний простір робить кордони держав «прозорими», а процес глобалізації - незворотним;

- ◎ посилення конкурентної боротьби між новими індустриальними країнами і провідними промислово розвиненими державами;

- ◎ гомогенізація міжнародного споживчого ринку - однією з причин є поширення масової культури, яка приносить моду на використання однакової продукції (автомобілі, побутова техніка, мобільні телефони, джинси, спортивне взуття, напої, засоби гігієни, іграшки тощо), споживання однакових видів послуг (ресторани швидкого харчування, кінофільми, музика і література, розваги у нічних і комп'ютерних клубах, дискотеках, барах, туризм, який асоціюється з відпочинком на березі теплого моря), їх стандартизацію та проникнення в усі сфери життя і регіони світу.

Індустрія відпочинку перетворюється в лідируючу галузь світової економіки. Характерною особливістю процесу глобалізації в туристській галузі є застосування новітніх інформаційних і телекомунікаційних та інноваційних технологій, які сприяють підвищенню ефективності та вдосконалення роботи компаній, поліпшенню обслуговування клієнтів, прискоренню всіх оперативних процедур, створення нових маркетингових методик і розподільних каналів [25].

Інновації мають світовий характер, їх намагаються створити першими в кожній країні світу, безумовно, при обліку інноваційного потенціалу та наявних коштів. Лідерами за унікальними технологіями, що застосовуються в ресторанному бізнесі є Лондон, Нью-Йорк, Сідней.

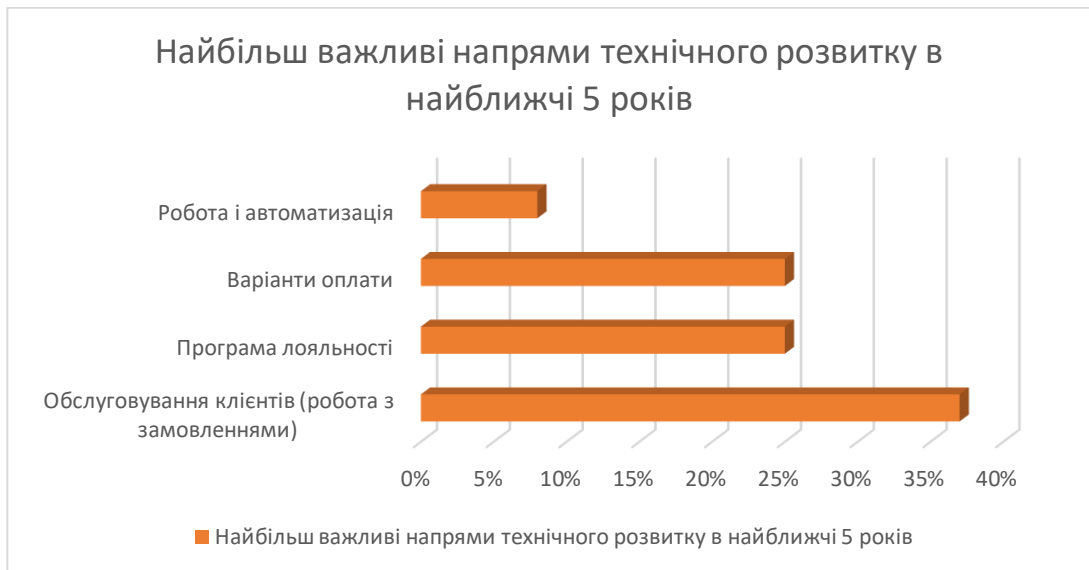

Рис. 1.3. Найбільш важливі напрями технічного розвитку в найближчі 5 років.

На даній діаграмі (рис.1.3.), на думку західних дослідників індустрії, а так само безпосередньо бізнесменів та рестораторів Сполучених Штатів, зображені найважливіші галузі і напрямки, в яких у найближчому майбутньому повинні розвиватися технології. Це ті напрямки, в яких більшою мірою очікуються інноваційні рішення.

У Сполучених Штатах на сьогоднішній день особливою популярністю користуються POS-системи.

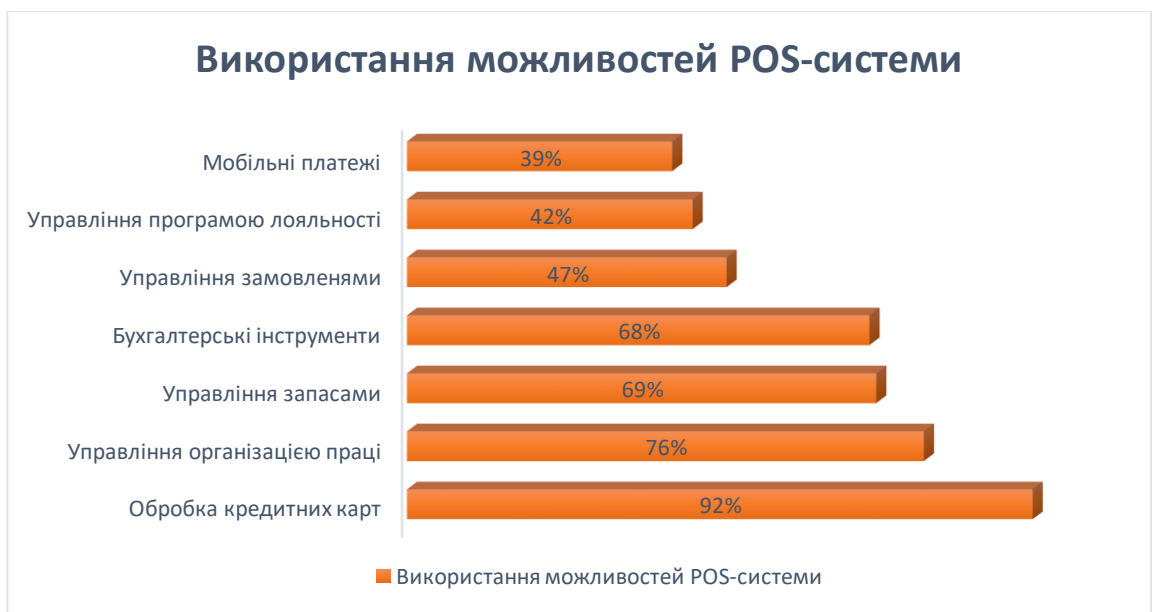

Рис. 1.4. Використання можливостей POS-системи.

На даній діаграмі (рис.1.4.) складено рейтинг найбільш важливих і популярних функцій POS систем, що активно застосовуються в ресторанній індустрії. Згідно з опитуванням рестораторів, дані технології дозволяють управляти як цілою організацією, так її відділами [55].

Якщо говорити про найближче майбутнє і про те, чого найбільше ресторатори чекають від розробників, які технології можуть зробити чергову завив і сплеск на даному ринку, то можна навести наступні дані:

Рис. 1.5. Найбільш очікувані інструменти та технологічні особливості

53% опитаних рестораторів і бізнесменів вважають, сучасним технологіям не вистачає функції з передбачення замовлень клієнтів, виходячи з історії споживачів. Мається на увазі, що у кожного клієнта є своя історія з рестораном, і при здійсненні замовлення автоматизовані системи повинні самостійно видавати передбачуваний набір страв, який з більшою ймовірністю захоче гість (рис.1.5.).

Процеси глобалізації супроводжуються різким загостренням конкурентної боротьби, зростанням числа злиттів і поглинань туристських компаній. У сферу туризму впроваджуються промислові

компанії, банки, асоціації та об'єднання. Багато учасників ринку скорочують діяльність у традиційних для себе областях і зосереджують зусилля в сфері туризму і подорожей, що вважається більш прибутковою. На туристських ринках з'явилися конгломерати [12].

Так, американської компанії з нерухомості Cendant, присутність якої зафіксовано більш ніж в 100 країнах, туристський бізнес приносить 32% доходів. Компанія займається нерухомістю під брендом Century 21 (у середньому кожен хвилину продається або купується один об'єкт), є власником корпорації з оренди машин Avis (парк налічує більше 700 тис. машин, кожні дві секунди орендується машина) і світовим лідером готельної франшизи і тайм-шера. У 2001 р. компанія придбала глобальну розподільну систему Galileo і п'яте за величиною віртуальне агентство Cheap Tickets, що забезпечило їй доступ до авіаційних перевезень та надало можливість активно використовувати нові перспективні можливості туристської індустрії.

У 2004 р. компанія стала власником найбільшого в світі консолідатора з бронювання готелів в Інтернеті - Flairview Travel. Іншими великими придбаннями стали віртуальні турагентства Orbitz і E-Bookers, що дозволило Cendant зайняти друге місце в світі за обсягом онлайн-замовлень. У 2005 р. завершилося придбання великого консолідатора з бронювання готелів Gullivers Travel Associates (GTA), в базі якого представлено понад 20 тис. готелів у більш ніж 100 країнах світу, включаючи Україну.

Керівництво туристської діяльності зосереджено в спеціальному підрозділі компанії - Cendant Travel Distribution Services Division. У цьому підрозділі зібрані різноманітні бренди туристського бізнесу і розподільних систем:

- ◎ розподільний і обслуговуючий бізнес готелів (Neat Group, Thor, Trust and WizCom);
- ◎ віртуальні турагентства (Cheap Tickets, E-Bookers.com, HotelClub.com, Orbitz, RatesToGo.com);

- ⊙ міжнародна компанія туристських технологій та програмного забезпечення (Travelwire);
- ⊙ керівництво міжнародним провайдером далеких повітряних подорожей і консолідатор туристського продукту (Travel 2, Travel 4);
- ⊙ глобальне онлайнове управління корпоративними поїздками (Orbiz for Business, Travelport);
- ⊙ фірми з оптового продажу готельних послуг, організації туристських поїздок (Gullivers Travel Associates, OctopusTravel.com, Travel Bound, inc).

1.3. Сучасні тенденції глобалізації та регіоналізації відносин у сфері туризму.

Проаналізуємо погляди відомих учених на рушійні сили та причини розвитку сучасного процесу глобалізації економіки. Так, характеризуючи поняття «глобалізм» і «глобалізація» М. Козловець вважає, що їх доцільно розглядати у двох аспектах: теоретико-методологічному і науково-галузевому. Перше передбачає з'ясування загальної сутності цього явища і процесу, а друге – його конкретну сутність і прояв у конкретних сферах життєдіяльності соціуму [58].

Щодо поняття «глобалізм», то воно постає як об'єктивний стан взаємопроникнення економічних, соціально-політичних, культурних та інших сфер життя між країнами і народами. Така необхідність виникає незалежно від волі людей у процесі розвитку продуктивних сил і споживання, хоча це взаємопроникнення реалізується через їхню діяльність. Завершальним є поняття «глобалізація», яке виступає процесом встановлення взаємозв'язків в економічній, соціальній, політичній, духовно-культурній та інших сферах життєдіяльності різних соціумів і котрий регулюється політикою держав, їх лідерів та інших суб'єктів. Глобалізація – це зміни всієї ієрархії життєдіяльності людства, внутрішньо суперечливий, парадоксальний процес,

оскільки іншим аспектом глобалізації є процес локалізації, який містить явища інтеграції і дезінтеграції [58, с. 119–120, 129].

Схожу позицією займає Є. Семенюк, стверджуючи, що глобалізація уособлює як досягнення світової спільноти, так і найгостріші її проблеми. Сприяючи оптимізації якихось аспектів життя, вона водночас детермінує і нові суперечності всередині людства. Звичайно, це природно: без суперечностей немає розвитку, соціального поступу. Важливо лише, щоб такі суперечності не перетворювалися на антагоністичні конфлікти, що загрожують людству глобальною катастрофою [39, с. 15].

Погоджуються з пануючою думкою О. Білорус та В. Власов, які також виокремлюють ці поняття і вважають, що глобалізація – це універсалізація всіх сфер громадського життя, що зумовила нову стадію інтернаціоналізації господарського життя, злам національних кордонів, розвиток світових ринків товарів, послуг, фінансів, праці, інформації, тобто апофеоз усесвітньої ринкової економіки.

Глобалізм – система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй-держав свого походження і базування. Глобалізація – політична, економічна і соціальна система пост монополістичного капіталізму (імперіалізму). Вона неминуче веде до суспільного соціально-економічного устрою, який є нічим іншим, як новим імперіалізмом [8, с. 18, 24–25].

Викладені тези щодо тлумачення даних категорій мають за основу погляди дослідників Швейцарського економічного інституту (Swiss Economic Institute), які розробили проект визначення Індексу рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization), які визначають глобалізацію як процес, який руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також формує складні відносини і взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї тощо. Тому даний індекс включає в себе змінні, що вимірюють економічні

(обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торговельні потоки, міжнародні інвестиції, тарифна політика, обмеження і податки на міжнародну торгівлю тощо), соціальні (рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, міжнародний туризм, міжнародні особисті контакти, обсяг телефонного трафіку, поштових відправлень, транскордонних грошових переказів, інформаційні потоки, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури тощо) та політичні (членство держав в міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях, ратифікація міжнародних багатосторонніх договорів, кількість посольств та інших іноземних представництв в країні тощо) аспекти глобалізації [6].

Наступна група науковців розглядає глобалізацію в суб'єкт-об'єктному плані або тлумачить її у вузькому чи широкому сенсі. Так, О. Валуйський вважає, що у науковій дискусії необхідно розрізняти широке та вузьке тлумачення «глобалізації». У широкому розумінні – це процес універсалізації, становлення єдиних для людства зв'язків та відносин у різних галузях суспільного життя, стадія історичного процесу, що зачіпає інтереси усіх народів, якісно новий рівень об'єднання сучасного суспільства. У вузькому значенні – це конкретні явища, процеси та тенденції в глобалізованому світі [9].

Глобалізація – нове вимірювання загальності людського буття, складний та суперечливий процес сходження народів до формування глобальної людської спільноти під впливом потужних соціально-інформаційних змін в усіх сферах соціуму. Науковець вважає, що глобалізацію та міжнародний туризм можна розглядати як суперечливу єдність об'єктивного і суб'єктивного. Глобалізація – об'єктивне явище, процес, на який можна впливати і який здатен керувати об'єднаними, солідарними зусиллями людей. Однак сучасне людство ще не стало суб'єктом, який у змозі спрямувати власний розвиток гуманітарними, соціально-культурними траєкторіями. Як наслідок, сучасний етап глобалізації не лише збагачує творчі сили людини та

суспільства, а й спричиняє явища, що ускладнюють життя особистості і суспільства. Отже, глобалізація впливає на міжнародний туризм суперечливо: в одних ситуаціях відкриває сприятливі перспективи, в інших – породжує проблеми та небезпеку. Задля стійкого розвитку міжнародний туризм має пристосовуватися до змін [9, с. 309–311].

Аналогічний підхід до тлумачення даної категорії має Л. Шило, наголошуючи, що основними причинами формування глобалізаційних процесів стали: процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності; науково-технічний прогрес (вихід на якісно новий технічний рівень організаційно-економічних відносин, транспортних та комунікаційних зв'язків завдяки появі інформаційних технологій); загострення проблем, що є загальними для всіх країн світу і важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Тому у вузькому значенні глобалізацію можна визначити як вищу стадію інтернаціоналізації, а у широкому розумінні – це сукупність таких процесів і явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та міждержавне переміщення людей; територіальну та інституціональну інтеграцію ринків; переважання орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні та інших трансакціях [59, с. 63–64].

Заслуговує на увагу цікавий погляд на дану проблему О. Снегової, яка вважає, що глобалізація нероздільно пов'язана з процесами модернізації суспільства. Вона стверджує, що глобалізація – об'єктивний процес, який втілюється взаємодією взаємопов'язаних тенденцій. Цей процес, заломлюючи і синтезуючи зовнішні впливи, розвивається за своєю внутрішньою логікою. Сплавляючи воедино результати людської діяльності і тим самим надаючи їм нової якості, глобальні процеси трансформують вигляд всієї світової спільноти. На відміну від глобалізації, модернізація, у вузькому розумінні,

здійснюється, головним чином, цілеспрямовано і реалізується в формі проектів.

Відмінності двох розглянутих процесів виявляються і в їх спрямованості. Глобалізація розвивається одночасно по вертикалі і горизонталі, а вектор модернізації спрямований вертикально: від «дикості» до «цивілізації». В суб'єкт-об'єктному плані модернізація оцінюється двояко: з позиції загальноісторичного розвитку процес модернізації суспільств об'єктивний, а з позиції здійснення, вибору альтернатив розвитку модернізація носить суб'єктивний характер.

Це обертається розбалансованістю взаємодії різних сфер діяльності, територій, культурних спільнот. Наростання глобальних загроз свідчить про те, що сучасна модернізація не справляється зі своєю традиційною роллю. Модернізація все частіше розглядається як глибоко суперечливий процес, що тяжіє до кризи культури і загрожує катастрофою не тільки на рівні відсталих країн, а й найбільш передових товариств.

Модернізація більше не може гарантувати вирішення суперечностей глобалізації. Таким чином, на думку дослідниці, глобалізація є сучасною формою модернізації, в ході якої змінюється співвідношення об'єктивності та суб'єктивності в процесах культурної взаємодії на користь перших, що не скасовує необхідності контролювання глобалізаційних процесів [9, с. 165–167].

Як зазначає з цього приводу С. Сіденко, істотна суперечність сучасної глобалізації полягає в тому, що вона об'єктивно спрямована на об'єднання світу шляхом його гомогенізації й універсалізації на основі еталонних інститутів, технологій і зразків поведінки, наштовхується на принципово несумісні політичні системи і культурні норми, рівні соціально-економічного та політичного розвитку країн, способи життя, укладу, системи цінностей, які важко уніфікувати. Тому спроби форсувати універсалізацію в політичній,

економічній, культурній сферах часто мають примусовий, нав'язаний характер.

У даний час науковці, політики та громадські діячі дійшли висновку, що глобалізація як процес розвитку взаємозалежності країн і регіонів світу досягла такого рівня, на якому виникає необхідність постановки питання про створення системи глобального управління. Є різні погляди на цю проблему, проте нині вважається, що глобальна система управління являтиме собою багаторівневу систему інститутів, здатних забезпечити керований розвиток в умовах глобалізації. Лише керований і регульований процес глобалізації економіки може сприяти зростанню добробуту та рівності для більшості народів світу. Тільки установлення світового порядку, базованого на праві, на діалозі культур, утвердженні миру і толерантності, може сприяти зближенню цивілізацій [40, с. 89–92].

Схожий погляд має М. Вульф (головний економічний оглядач газети *Financial Times*), який стверджує, що глобалізація – це інтеграція економічної діяльності різних країн. Її супроводжують інші форми інтеграції – в першу чергу, пересування людей і поширення ідей. Її визначають три взаємопов'язані сили – технології, інститути і політика. На всьому протязі історичного процесу головною рушійною силою глобалізації є технологічні та інтелектуальні інновації. Інститути, з точки зору дослідника, також важливі.

У минулому міжнародну торгівлю підтримували імперії, сьогодні міжнародній торгівлі сприяють договори і різноманітні міжнародні організації, регіональні об'єднання, а також напівдержавні та повністю приватні інститути. Хоча вектор розвитку технологій вказує в одному напрямку – в сторону можливостей для економічної інтеграції – це не відноситься до інститутів. Імперії з'являються і зникають. Коли після Другої світової війни стався розпад європейських імперій, більшість нових незалежних країн відмовилися від міжнародної торгівлі, вважаючи її

експлуаторською. Це наводить думку науковця про третій чинник – політику.

Прагнення нових незалежних країн, що ярозвиваються, до самодостатності зумовило кардинальний розворот у політиці. Найважливішим розворотом стала світова криза глобалізації, яка відбулася за двома світовими війнами і Великою депресією. За цим послідував розпад сформованого валютного порядку, а торгівля стала піддаватися все більшим обмеженням. Після Другої світової війни під егідою США серед країн з високими доходами стала поширюватися обмежена лібералізація, переважно в торгівлі та рахунках поточних операцій. Далі, в кінці 70-х, а також в 80-х і 90-х роках в усьому світі почалася лібералізація внутрішнього ринку, перехід до відкритої міжнародної торгівлі та ослаблення валютного контролю [11, с. 22–23].

Дана позиція підтверджується М. Ялі, який вказує, що головною рушійною силою сучасної глобалізації є інформаційно-технологічна революція, а також породжені нею інформаційні технології, які об'єднали розвинуту частину світу в єдину комунікативну систему, створивши спільний фінансово-інформаційний простір і призвели до значних трансформацій в усіх галузях соціально-політичного життя.

Сучасна глобалізація не спричинює «кінець держави», а радше сприяє виробленню цілого спектру стратегій пристосування, а в певному сенсі – й більш активної держави. Відповідно, вона не послаблює влади національних урядів, а навпаки, переформовує і реструктурує її у відповідь на зростання складності процесів управління в усе більш взаємозалежному світі. Починаючи з другої половини ХХ ст. починається інший тип глобалізації, що позначений розвитком Ноосфери, розкриттям інформаційних основ еволюції людини, планетарних феноменів життя, створенням глобальних комунікаційних мереж та початком космічного етапу людської історії. Тут вже на перший план виступило не просто масштабне розширення людської

діяльності, а універсальна структуризація її механізмів та результатів [63, с. 70].

Отже, проаналізувавши зміст основних підходів до тлумачення категорії глобалізації та її сучасних форм, необхідно зробити деякі узагальнення та висновки. По-перше, глобалізація як процес має різне тлумачення, якому можна надати різне значення і наповнення залежно від типу учасників (суб'єктів) глобальної економіки або конкретної сфери життєдіяльності соціуму. По-друге, глобалізація – суперечливе явище, що відбиває зміну якості розвитку світової економіки, міжнародних відносин і має як позитивні, так і негативні наслідки. По-третє, глобалізація має різні форми прояву – економічну, політичну, культурну, інформаційну та територіально-демографічну, які впливають на розвиток і функціонування світової економіки та суспільства.

В умовах глобалізації суспільного життя посилюються сумісно-розділені відносини концентрації, інтеграції, інтернаціоналізації підприємств сфери туризму та органів державної влади на засадах партнерства. Сумісно-розділений характер мають відносини об'єднання підприємств сфери туризму в асоціації індустрії гостинності, професійні туристичні об'єднання, міжнародні організації, профспілкові й молодіжні організації, національні асоціації туристичних агентств під егідою UNWTO – правонаступниці Міжнародного союзу офіційних туристських організацій (International Union of Official Travel Organisations – IUOTO) заснованого у 1934 р.

Сучасний туризм схильний до процесів глобалізації, а це означає, що посилюється взаємозалежність держав і окремих регіонів, які утворюють світову спільноту, їх поступову інтеграцію в загальну систему з єдиними для всіх правилами і нормами економічної, політичної і культурної поведінки, а тому питання про підвищення рівня довіри між суб'єктами управління і зміцнення партнерських відносин представляється особливо актуальним.

Глобалізація в туризмі характеризується єдиним інформаційним простором для суб'єктів ринку, наявністю споживачів послуг в різних точках світу, міжнародними представництвами суб'єктів туристичного бізнесу і каналами поширення продукції, розміщенням виробництва з урахуванням максимально можливої реалізації конкурентних переваг, економією, одержуваною від міжнародного масштабу діяльності, високими витратами на удосконалення продукції та мінливими технологіями, державним регулюванням галузі (введення єдиних стандартів надання послуг, стимулювання і підтримка певних видів туризму, захистом прав споживачів) [21, с. 9]. Правові засади державного регулювання в сфері туризму закладає Глобальний етичний кодекс туризму [22], що являє собою всеосяжний збір основоположних принципів діяльності та норм моралі, котрі визнані обов'язковими для даного виду діяльності. Даний документ був прийнятий Генеральною асамблеєю UNWTO у 1999 р., а у квітні 2016 р. на 17-му засіданні Всесвітнього комітету з етики туризму його статус було змінено на міжнародну конвенцію, що регулює відносини між суб'єктами міжнародного права через створення відповідних прав та обов'язків.

Прагнучи надати державам-членам допомогу в досягненні Цілей розвитку тисячоліття та в діяльності за програмою «Єдина Організація Об'єднаних Націй», UNWTO в більшості випадків прямо або опосередковано веде роботу у відповідності до даного кодексу туризму і його принципів.

Такі питання, як зміна клімату, біорізноманіття, скорочення бідності, захист уразливих груп населення, економічна і соціальна стійкість розвитку туризму, розширення прав і можливостей місцевих і корінних громад, доступ до освіти, навчання і гідної зайнятості, так само як і відповідальна ділова практика в секторі туризму, є найважливішими сферами діяльності для UNWTO, її членів та зацікавлених суб'єктів сектора туризму [70, с. 14]. Тобто, основна мета даного документу – це сприяння збільшенню вигоди від розвитку

сфери туризму для населення і зведення до мінімуму його негативних впливів на усі сфери суспільного середовища.

Основу відносини глобалізації в сфері туризму складають процеси транснаціоналізації у готельному бізнесі.

Найбільша готельна мережа в світі Intercontinental Hotels Group, яка тримала свій титул з 2004 р., поступилася лідерством Marriot International, коли останньою у 2016 р. був подоланий рубіж 1 млн номерів не за рахунок органічного зростання, а у результаті злиття зі Starwood Hotel & Resorts. За повідомленням Marriott International, на сьогоднішній день компанія нараховує понад 6000 готелів у 122 країнах, з доходами, які склали у 2016 фінансовому році більше \$ 17 млрд.

Також, змінилася п'ятірка лідерів у результаті появи на ринку Shanghai Jin Jiang International Hotels Development Co Ltd – дочірнього підприємства, що входить до складу китайського державного підприємства Jin Jiang Hotels Group, яке придбало 81% акцій компанії Keystone Lodging Holdings Ltd власника Plateno Group за \$ 1,53 млрд. У результаті чого дана група зараз нараховує понад 6000 готелів у 55 країнах, де працює понад 100 млн співробітників. В ресторанному бізнесі процеси транснаціоналізації відбуваються в мережах швидкого харчування.

За даними прес-релізів компаній нами виділено 10 найбільших мереж швидкого харчування у світі: лідером є McDonald's (35 тис. ресторанів по усьому світу), чистий прибуток якого зріс у 2017 р. на 3,5% і склав \$ 4,69 млрд; Subway, яка працює за франшизою (42 тис. ресторанів у 107 країнах); KFC (18,9 тис. ресторанів у 188 країнах); Starbucks (понад 23 тис. магазинів у 64 країнах); Burger King (13,5 тис. ресторанів у 90 країнах); Pizza Hut (11,5 тис. ресторанів у 94 країнах); Domino's Pizza (11 тис. ресторанів у 70 країнах); Dunkin' Donuts (11 тис. ресторанів у 33 країнах); Тасо Bell (6,5 тис. ресторанів у 20 країнах); Dairy Queen (5,7 тис. ресторанів у 30 країнах). Слід також додати, що Тасо Bell, KFC, Pizza є брендами американської корпорації – оператора

ресторанного бізнесу Yum! Brands Inc., яка показала зростання у 2018 р. на 33% з чистим прибутком \$ 1,352 млрд.

Серед міжнародних перевізників отримала розповсюдження така форма глобальних партнерських об'єднань авіакомпаній, як авіаційні альянси. У світі сформована глобальна тріада Star Alliance, SkyTeam та Oneworld, що включає 52 великі і середні авіакомпанії (або 1,5% від приблизно 3200 авіакомпаній світу), яка контролює близько 60% світового обсягу пасажирських перевезень з маршрутним охопленням практично всіх частин світу: Азії, Америки, Африки, Європи, Австралії і Океанії. Авіакомпанії – члени трьох глобальних альянсів базуються в понад 110 міжнародних вузлових аеропортах (або 27,5% від приблизно 400 аеропортів світу, які обслуговують міжнародні магістральні та регіональні перевезення). Левова частка загальносвітових авіаперевезень припадає на країни реєстрації членів глобальних альянсів: США, Великобританію, Японію, Францію, Канаду, Німеччину та Італію.

На даний момент тур операторську діяльність в світі контролюють глобальні корпорації та концерни, які мають зазвичай характер інтегрованих структур (мережі тур агентств, готелі, авіакомпанії, круїзні суда, Інтернет-портали та інші активи у сфері туризму), серед провідних на світовому ринку можна назвати наступні: – TUI Group (Німеччина) – компанія, яка після об'єднання у 2014 р. з дочірньою компанією TUI Travel (Великобританія), яка у свою чергу утворилася у результаті злиття у 2008 р. материнської групи TUI AG та First Choice Holidays PLC, стала провідним туроператором, якому належать: більше ніж 100 літаків, 14 круїзних лайнерів і понад 300 готелів.

За повідомленням офіційного Інтернет-ресурсу компанії: станом на початок 2016 р. кількість її співробітників складає понад 76,036 тис. осіб, оборот за 2015 р. – € 20,01 млрд, а чистий прибуток – € 380 млн. Компанія TUI Ukraine представлена в Україні з 2010 р. Вона була створена у результаті реорганізації тур фірми «Вояж Київ», мережі туристичних агентств «Галопом по Європах» та приєднання у 2013 р. туроператора «Turtess Travel» [29, с. 99–

100]; – Thomas Cook Group (Великобританія) – компанія, яка утворилася у результаті придбання у 2001 р. концерном C&N Touristik (Німеччина) та злиття у 2007 р. з туроператором My Travel (Великобританія).

Концерн має дочірні компанії, які займаються авіаперевезеннями: Thomas Cook Airlines, Thomas Cook Airlines Scandinavia, Airworld, Thomas Cook Airlines Belgium, Spies та понад 3 тис. туристичних офісів, частина з яких працює за франчайзингом. Цільова група – середній клас. За повідомленням офіційного Інтернет-ресурсу компанії: станом на початок 2018 р. кількість її співробітників складає понад 21,8 тис. осіб, оборот за 2017 р. – £ 7,834 млрд, а чистий прибуток – £ 19 млн; – Kuoni Travel (Швейцарія) – підрозділ Kuoni Group, який займається тур операторською діяльністю.

Висновки до розділу I

В умовах глобалізації світової економіки інституційне середовище та зокрема економічні інститути, де соціальний інститут туризму займає одне з провідних місць, стали основними акторами, завдяки яким структурується усе економічне життя у глобальному просторі.

Глобалізація відносин в сфері туризму – це багатофакторний, багатоаспектний процес обумовлений зростанням мобільності населення планети в умовах появи й поширення сучасних засобів транспорту, інформаційних та комунікаційних технологій, міжнародних форм здійснення господарської діяльності ТНК, що спирається на технологічну й культурну уніфікацію світу, лібералізацію відносин світогосподарської діяльності на тлі соціально-економічних змін в суспільстві.

Сутнісна відмінність регіоналізації відносин у сфері туризму полягає у тому, що даний процес заснований на природно-географічній, культурно-історичній близькості країн, регіонів та конкуренції на ринку послуг.

Даний процес забезпечує поширення культурної спадщини, збереження економічної ідентичності завдяки відповідним преференціям та протекціонізму в інституційних межах своїх країн і за своїми соціально-економічними ефектами може бути протиставлений потенційним негативним ефектам глобалізації туризму.

Отже, проаналізувавши зміст основних підходів до тлумачення категорії глобалізації та її сучасних форм, необхідно зробити деякі узагальнення та висновки.

По-перше, глобалізація як процес має різне тлумачення, якому можна надати різне значення і наповнення залежно від типу учасників (суб'єктів) глобальної економіки або конкретної сфери життєдіяльності соціуму.

По-друге, глобалізація – суперечливе явище, що відбиває зміну якості розвитку світової економіки, міжнародних відносин і має як позитивні, так і негативні наслідки.

По-третє, глобалізація має різні форми прояву – економічну, політичну, культурну, інформаційну та територіально-демографічну, які впливають на розвиток і функціонування світової економіки та суспільства.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка рівня глобалізації та аналіз рівня відкритості України світовому господарству.

Одним з найавторитетніших у світі є індекс рівня глобалізації країн світу за версією KOF (KOF Index of Globalization), який було сформовано у 2002 році при Швейцарському економічному інституті (KOF Swiss Economic Institute) за участі Федерального Швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology).

Під час формування комплексного показника автори проекту виходили з того, що глобалізація визначається як процес, що руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також виробляє складні відносини та взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї тощо [18; 20].

Індекс глобалізації KOF дає змогу ідентифікувати масштаб інтеграції будь-якої країни у світовий простір шляхом оцінювання різних аспектів глобалізації, зведених в єдиний інтегрований показник, та проводити рейтинговий аналіз різних країн.

За версією KOF індекс глобалізації у 2007–2015 роках розраховувався за 23 змінними для 207 країн світу, з 2016 року – за 43 змінними для 203 країн світу. Індекс глобалізації за версією KOF розраховується щорічно з 1970 року. Всі країни, досліджувані в рамках індексу глобалізації, оцінюються за показниками, об'єднаними в три основних групи глобальної інтеграції [56]:

1) економічна глобалізація (обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торговельні потоки, міжнародні інвестиції, тарифна політика, обмеження й податки на міжнародну торгівлю тощо);

2) соціальна глобалізація (рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, міжнародний туризм, міжнародні особисті контакти, обсяг телефонного трафіку, поштових відправлень, транскордонних грошових

переказів, інформаційних потоків, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури тощо);

3) політична глобалізація (членство держав в міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях (включаючи місії ООН), ратифікація міжнародних багатосторонніх договорів, кількість посольств та інших іноземних представництв в країні тощо).

За системою КОФ із 2016 року розрізняють де-юре та де-факто показники. Де-юре показники відображають торговельні обмеження, контроль за рухом капіталу, інші регуляторні обмеження вільної торгівлі, включаючи торговельні бар'єри, інвестиційні обмеження, обмеження доступу до інтернет-ресурсів, телебачення тощо.

Де-факто показники розкривають результати міжнародної торгівлі товарами та послугами, обсягів зарубіжних інвестицій, експорту високих технологій, міграції робочої сили тощо, засвідчують реальну участь країни в процесах глобальної інтеграції [68].

Тоді як де-факто глобалізація вимірює реальні міжнародні потоки, де-юре глобалізація вимірює політику та умови, які полегшують або ускладнюють просування всіх видів потоків [56].

Про зв'язок вітчизняної економіки із сучасними глобальними процесами свідчать дані, наведені в табл. 1, де представлено рейтингові оцінки масштабу інтеграції окремих країн, зокрема України, у світовий простір за системою кількісного та якісного виміру глобалізації КОФ.

Графічну інтерпретацію динаміки індексів глобалізації України та провідних країн світу за версією КОФ за 2012–2017 роки наведено на рис. 2.1.

Значення показника		2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Індекс глобалізації	рейтинг	44	47	44	42	41	45
	значення	68,48	67,78	68,85	69,50	70,71	70,24
Економічна глобалізація	рейтинг	61	64	59	56	54	63
	значення	67,39	64,84	65,70	67,52	68,89	68,42
Соціальна глобалізація	рейтинг	69	69	70	69	67	63
	значення	57,02	57,78	60,06	59,95	61,06	61,05
Політична глобалізація	рейтинг	43	42	39	40	41	43
	значення	86,33	86,07	86,05	86,01	86,27	84,90

Рис. 2.1 Рейтинг України за індексом рівня глобалізації КОФ у 2012–2017 роках

За інтегрованим індексом глобалізації КОФ Україна займає середні позиції серед країн, стосовно яких ці показники розраховуються. Згідно з даними проведених досліджень з 2006 року спостерігаємо зростання індексу глобалізації України більш швидкими темпами порівняно з темпами зростання світового індексу глобалізації. Проте за світовим індексом глобалізації КОФ Україна протягом 2012–2017 років залишається в п'ятій десятці рейтингу країн світу (у 2012 році вона має 44 позицію в рейтингу, у 2017 році – 45 позицію в рейтингу, у 2018 році – 49 позицію в рейтингу).

За рівнем економічної глобалізації спостерігається зниження рейтингу на 2 пп. за останні шість років (у 2012 році вона має 61 позицію в рейтингу, у 2017 році – 63 позицію в рейтингу), за рівнем соціальної глобалізації відзначається зростання рейтингу на 6 пп. (у 2012 році вона має 69 позицію в рейтингу, у 2017 році – 63 позицію в рейтингу), за політичною складовою Україна посідає 39–43 місця в рейтингу. Надалі формування національної політики України значною мірою буде залежати від міжнародної політики, прийнятих зобов'язань та поточних процесів.

Задля підвищення рейтингових оцінок масштабу інтеграції України у світовий простір доцільно наростити обсяги міжнародної торгівлі, підвищуючи рівень міжнародної ділової активності, торговельних потоків, потоків міжнародних інвестицій тощо; підвищити рівень культурної інтеграції, рівень міжнародного туризму, транскордонних грошових переказів,

інформаційних потоків тощо; забезпечити членство в провідних міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях, процесах ратифікації міжнародних багатосторонніх договорів тощо.

Сутність сучасних змін в економічних відносинах полягає в переорієнтації відносної замкнутості економіки на відкритість та лібералізацію всіх форм господарської діяльності задля підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків, стабілізації товарної структури зовнішньої торгівлі, а також включення національних економік у систему світового господарства. У контексті сучасних світових економічних тенденцій відстоювання країною власних інтересів є можливим лише за умови її членства у впливових міжнародних організаціях або інтегрованих об'єднаннях [11].

Сьогодні Україна є членом більше сорока міжурядових та неурядових міжнародних організацій. За роки незалежності Україна увійшла до складу Міжнародного валютного фонду (МВФ, 1992 рік), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР, 1992 рік), стала повноправною учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ, 1995 рік), повноправним членом такої впливової міжнародної регіональної інституції, як Рада Європи (РЄ, 1995 рік) [9, с. 11].

У 2014 році було підписано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію України з ЄС), яка замінила Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною. Такий поступ дає змогу перейти від партнерства й співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Політичну частину Угоди про асоціацію України з ЄС було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. Водночас Україна є членом міжнародної продовольчої та сільськогосподарської

організації (ФАО, 2003 рік) та Світової організації торгівлі (СОТ, 2008 рік). Проте вітчизняні економісти наголошують на тому, що включення України в глобальні та інтеграційні процеси, окрім нових можливостей, має нові ризики й загрози.

Для пошуку компромісних рішень з розвитку міжнародної економічної інтеграції в подальшому пропонуємо вжиття таких заходів [15, с. 56]:

1) розвиток інтеграції в тих економічних просторах, які характеризуються меншою конфліктністю та волевиявленням щодо передачі владних повноважень міжнародним інституціям, з акцентуванням уваги більшою мірою на договірно-правових аспектах, ніж на ціннісних; на думку автора, це можуть бути міжнародні угоди в галузі стандартизації, банківської діяльності, оподаткування, міграції робочої сили тощо;

2) забезпечення національного суверенітету та реалізація національних інтересів у глобальному середовищі;

3) інтеграція країн на субглобальному рівні; проте, на думку автора, інтенсивна проліферація регіональних торговельних блоків останнім часом створює певну напруженість у світовій торговельній системі, гальмуючи водночас процеси глобальної економічної інтеграції.

На думку професора Національної академії державного управління при Президентові України Р. Войтович, Україна сьогодні, демонструючи свої бажання надмірної відкритості до включення в різні транснаціональні структури, потребує розроблення ефективних механізмів власного розвитку та функціонування в умовах глобалізації.

Принципової необхідності набуває розроблення державної глобалізаційної політики, яка б враховувала співвідношення геостратегічних сил на глобальному просторі й чітко визначала місце та роль України в ньому. При цьому, як зазначає автор, глобалізаційна політика має бути спрямована переважно на реалізацію національних інтересів не шляхом прилаштування до потреб загальнопланетарної системи розвитку, а завдяки можливості

задекларувати й відстояти власну національно регламентовану позицію в глобальному світі [6].

Особливо гостро сьогодні постає проблема відсутності сформованості національної ідентичності, яка перешкоджає державі повною мірою протистояти глобалізаційним викликам з боку інших держав. Продовжуючи це, П. Купчак у монографії «Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів» [9], наголошує на необхідності ідентифікації впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів на економіку країни загалом з обов'язковим проведенням досліджень на галузевих рівнях з огляду на те, що, з одного боку, сильних конкурентних позицій країни, які були б здатні сприяти загальному економічному розвитку, недостатньо, а з іншого боку, високі конкурентні позиції окремих вітчизняних галузей на міжнародному ринку можуть виступати локомотивами національної конкурентоспроможності.

2.2. Вплив глобалізації на туристичну індустрію України.

Туризм – це складна соціально-економічна система невиробничої сфери, яка на відміну від інших, включає в себе діяльність самостійних територіально відособлених фінансово-кредитних, медичних, рекреаційних, лікувально-оздоровчих, митних, освітніх, транспортних, торговельних, культурно-розважальних, інформаційних, рекламних, об'єктів розміщування і харчування туристичних одиниць, які сприяють тимчасовому індивідуальному, груповому, самодіяльному і плановому в'їзду, виїзду, проживанню та пересуванню всередині і за межами певної держави, міста, регіону людей з метою відновлення працездатності, отримання відпочинку, пізнавальних, спортивних, культурно-розважальних, освітніх, професійно-ділових та спеціалізованих послуг, що здійснюються на підставі міжнародних угод з урахуванням міжнародних звичаїв. Виходячи з нашого визначення поняття «туризм», необхідно підкреслити, що це саме сфера економіки та

життєдіяльності суспільства, яка інтегрує практично усі галузі (економічну, соціальну, освітню тощо).

У Державній цільовій програмі розвитку туризму та курортів на період до 2026 року відмічено, що стратегічним орієнтиром державної політики в туристично-рекреаційній та курортній сферах є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави загалом, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [15].

Конкурентоспроможність країни, зростання економіки і, як наслідок, підвищення добробуту населення України залежить від світового рівня туристичної галузі в період глобалізації та євроінтеграції. Вплив туризму на національну економіку країни вимірюється низкою економічних показників: питомою вагою туризму у створенні валового внутрішнього продукту, надходженнями від підприємств сфери туризму до державного бюджету у вигляді податків і зборів, особистих доходів громадян у формі заробітної плати для зайнятих у сфері гостинності та часткою оплати туристичних послуг у структурі споживчих витрат середньостатистичного домогосподарства [13].

В умовах світового нестабільного фінансового стану, геополітичних та економічних проблем галузь туризму демонструє позитивні тенденції розвитку. Так, за даними Барометра міжнародного туризму Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), кількість міжнародних туристичних прибуттів в 2015 році зросла на 4,4% і становила 1148 млн., тим самим фіксуючи зростання шостий рік поспіль. У 2014 році число міжнародних туристичних прибуттів зросло на 4,3% і становило 1103 млн. туристичних прибуттів, що на 51 млн. туристів більше, ніж 2013 року [19].

У 2018 році згідно з дослідженнями UNWTO Tourism Highlights 2019 Edition міжнародні туристські прибуття досягли загалом 1326 мільйонів прибутку, що на 86 мільйонів більше, ніж у 2017 році. Натепер у секторі спостерігається безперервне зростання прибуттів на вісім років поспіль. Зростання у 2019 році було найвищим з 2010 року (рис. 2.2.) на чолі з регіонами Європи і Африки, які отримали зростання 8% і 9% відповідно [21].

	(мільйони)			Зміни		% зміни цього ж періоду минулого року										
	2017	2018	2019*	2019*	2018/17		2020*									
					(%)	(%)	YTD	Q1	Q2	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	May	Jun.	
Європа	676.6	716.0	744.3	51.1	5.8	3.9	-66.5	-21.0	-94.1	5.0	2.3	-61.4	-97.5	-96.3	-89.8	
Північна Європа	81.0	81.0	82.6	5.7	0.0	1.9	-64.2	-18.2	-95.7	5.4	4.3	-56.6	-96.7	-96.6	-94.2	
Східна Європа	192.7	200.2	204.7	14.0	3.9	2.3	-62.7	-19.8	-91.5	8.2	6.0	-64.4	-98.1	-96.6	-82.4	
Центрально-Західна Європа	135.0	146.2	152.9	10.5	8.3	4.5	-61.9	-16.2	-94.1	1.0	-2.1	-45.6	-97.3	-97.0	-88.7	
Південна Європа	267.9	288.6	304.1	20.9	7.7	5.4	-72.4	-26.2	-95.4	4.8	1.3	-69.5	-97.4	-95.7	-93.8	
EU-28	540.5	562.5	579.0	39.7	4.1	2.9	-66.5	-21.8	-94.2	4.6	3.1	-63.3	-97.3	-95.9	-89.0	

Рис. 2.2. Кількість туристичного прибуття в світі 2017–2019 рр.

У 2018 році надходження міжнародного туризму збільшилися на 5%. Крім надходжень, одержуваних з пунктів призначення в розмірі 1,3 трильйона доларів США, міжнародний туризм приніс ще 240 млрд. дол. США з міжнародних пасажирських перевезень, здійснених нерезидентами. Це збільшило загальний обсяг експорту туризму до 1,6 трлн. дол. США, або 4 млрд. дол. США в день, що відповідає 7% світового експорту. Туристична галузь України розвивається темпами, нижчими за середньосвітові. За даними Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC), у 2017 р. прямий внесок туристичного сектору економіки України у ВВП становив 29,0 млрд. грн. (1,4% від загального ВВП), прогнозується його щорічне зростання на 2,9% до 2026 р.; кількість зайнятих становила 214,5 тис. осіб (1,2% від загальної кількості зайнятих в економіці).

У 2018 р. міжнародні туристичні прибуття в Україну досягнули 13,3 млн. осіб, що на 0,9 млн. осіб більше, ніж у 2017 р., але на 47,6% менше порівняно з піковим 2008 р. (25,4 млн. осіб).

Причиною різкого зменшення кількості іноземних туристів є анексія у 2014 р. АР Крим та військова агресія Росії на сході України. Надходження від міжнародного туризму у 2015 р. становили 1,08 млн. дол. США [20]. Внесок туристичної індустрії України у 2017 році експертами оцінюється у 1,3 млн. дол. США, або 1,4% ВВП, в українській сфері туризму зайнято 214,4 тис. осіб або 1,2% від загального числа зайнятих. Для порівняння, у Польщі туристична сфера оцінена у майже 8 млн. дол. США, або 1,7% ВВП, занятість – 275, 4 тис. осіб, або 1,7%; у Туреччині – 35,9 млн. дол. США, або 5% ВВП, зайнятість – майже 600 тис. осіб, або 2,3% від зайнятого населення [6].

За даними Держстату України, за останні роки найчастіше в'їжджали до України громадяни Молдови, Білорусі, Польщі і Росії (таб. 2).

	Країна	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Приріст 2018/2016, %
1	Молдова	2 204 161	1 986 845	2 013 179	1 949 567	-3,2
2	Білорусь	889116	674856	1 048 037	1 064 451	1,6
3	Росія	637 354	596 202	620 280	645 294	4,0
4	Польща	557 718	555 484	552 983	532 432	-3,7
5	Угорщина	514 601	581 299	608 009	447 384	-26,4

Таб. 2 Громадяни, які найчастіше відвідували Україну

Для оцінки впливу різноманітних факторів на зміни туристичної галузі країни використовують один з основних показників, що характеризує привабливість країни з погляду міжнародного туризму, – Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму. Всесвітній економічний форум опублікував рейтинг країн світу за Індексом конкурентоспроможності сфері подорожей та туризму 2019 року, яким було охоплено 136 країн світу [6].

Перше місце у рейтингу посіла Іспанія. До лідируючої десятки також увійшли Франція, Німеччина, Японія, Великобританія, США, Австралія, Італія, Канада та Швейцарія. Слід зазначити, що, за оцінками експертів Всесвітньої туристичної організації, світовий ринок туризму багато років поспіль зростає та продовжує демонструвати стійкість, незважаючи на складності, які передусім пов'язані із забезпеченням безпеки. Для розвитку

економіки за рахунок потенціалу туристичної галузі Україна має всі передумови, але за рейтингом Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму ми все ще поступаємось у його розвитку багатьом країнам світу.

За останні два роки Україна піднялася на 10 позицій в Індексі конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму і посіла там 78 місце.

Про це свідчить доповідь Всесвітнього економічного форуму в галузі туризму.

Україна мала найшвидший темп зростання в субрегіоні, піднявшись на 10 місць, і посівши 78 місце у світі. Зокрема, у міру стабілізації та відновлення країни Україна різко поліпшила ділове середовище (з 124 на 103 місце), безпеку (з 127 на 107 місце), міжнародну відкритість (з 78 на 55 місце) і загальну інфраструктуру (з 79 на 73 місце).

Згідно з доповіддю, Україна має 3,7 бала з 7. Оточують нашу державу в рейтингу Ямайка, Шрі-Ланка, Вірменія, Казахстан і Намібія.

На жаль, безпосередньо сфера туризму в Україні теж не розглядається як пріоритетна, зокрема, за показником «пріоритетність розвитку сфери туризму для уряду країни» експерти нам відвели 122 сходинку. Конкурентними перевагами у цьому рейтингу, як і в багатьох інших, є оцінка людських ресурсів та ринку праці (41 сходинка) та охорона здоров'я і гігієна – 8 місце [6].

Затяжна фінансово-економічна та політична криза (революція 2014 року, анексія Криму, воєнні дії на сході України) зумовила ситуацію суттєвого зменшення обсягів діяльності та значної втрати туристичного потенціалу країни. За оцінками експертів Асоціації лідерів туристичного бізнесу, розмір втрат українського туризму з початку 2014 року становить 70–80%, значна частка якого пов'язана з переорієнтацією попиту громадян України, що відпочивали в Криму, на інші регіони південної частини материкової України (Миколаївська, Херсонська та Одеська області), а також Єгипет, Грузію і Болгарію. З початку 2014 р. стрімко зменшився туристський потік в українську

столицю – на 35–40%, у загальній структурі якого 50% – туристи з країн Європи та 30% – з Росії [16].

Туристичний ринок України розвивається швидкими темпами порівняно з іншими країнами. Обсяг ринку туристичних послуг у розвинених країнах зростає у середньому на 6% за рік, у країнах, що розвиваються, – у середньому на 10%. А зростання українського ринку відбувалося в середньому на 9% щорічно, що близько до темпів зростання світового ринку, але дещо менше від середніх темпів зростання ринку в країнах, що розвиваються [12].

Однак через політичну ситуацію обсяг вітчизняного туристичного ринку суттєво зменшився в 2014 р. [5].

За інформацією Адміністрації Державної прикордонної служби України, протягом 2016 р. Україну відвідало понад 13,2 млн. іноземних туристів. Порівняно з минулим 2013 р. кількість туристів зменшилася на 12,5 млн. осіб. У 2014 р. найбільші потоки туристів до України спостерігалися з сусідніх країн: з Молдови – 4,6 млн. осіб, Білорусі – 1,6 млн. осіб та Польщі – 1,1 млн. осіб. Протягом I кварталу 2015 р. Україну відвідало понад 2,9 млн. іноземних туристів. Порівняно з аналогічним періодом 2014 р. їхня кількість зменшилася на 0,5 млн. осіб. Найбільші потоки туристів були з сусідніх країн: з Молдови – 1,1 млн. осіб, Білорусі – 0,4 млн. осіб, Польщі – 0,3 млн. осіб та Угорщини – 0,2 млн. осіб. Також у I кварталі 2015 р. державний кордон України перетнуло 4,8 млн. українців, що на 4% менше, ніж у I кварталі 2014 р., коли виїзний туристичний потік налічував близько 5 млн. осіб. Найбільш відвідуваними українськими туристами країнами є Польща, Молдова, Угорщина, Білорусь, Словаччина, Румунія, Німеччина, Єгипет, Туреччина, ОАЕ. За даними Державної фіскальної служби України, суб'єкти туристичної діяльності у I кварталі 2015 р. сплатили податків та зборів до зведеного бюджету понад 322,4 млн. грн., що на 7,4 млн. грн. менше, ніж у аналогічному періоді 2014 р. Надходження від сплати туристичного збору зменшилися на 0,4 млн. грн. порівняно з I кварталом 2014 р. та становили близько 6 млн. грн. [14].

Безперечно, в кожній із 14 укрупнених складових частин Індексу є показники, за якими ми маємо вищі або нижчі оцінки. Водночас підсумковий результат дослідження засвідчив, що передумови для належного розвитку туризму повною мірою в Україні не використовуються. Для забезпечення туристичної діяльності необхідна наявність основних ресурсів: природно-рекреаційних, історико-культурних та соціально-економічних (транспортної, готельної, харчової, інформаційної, соціальної інфраструктури).

У цьому плані в Україні є всі передумови для розвитку туристичної галузі, такі як зручне географічне розташування, сприятливий клімат, різноманітний рельєф, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичної спадщини, розгалуження санаторно-курортної бази – всі ці фактори можуть формувати конкурентні переваги України на туристичних ринках.

Україна має найбільші й найрізноманітніші в Центральній Європі запаси ресурсів для розвитку санаторно-курортного лікування, хоча їх використання не можна назвати ефективним: застаріла матеріально-технічна база, недостатність фінансування державних закладів і, як наслідок, низька конкурентоспроможність, збитковість більш ніж половини з них.

Скорочення кількості підприємств та персоналу, зростання вартості послуг за низької якості обслуговування спричинили зниження попиту та зменшення завантаженості підприємств. Найбільше закладів санаторного типу сконцентровано у Криму, Донецькій, Одеській та Дніпропетровській, а найменше – у Чернівецькій та Тернопільській областях. Найпопулярнішими туристичними вузлами країни залишаються Київ, Одеса, Львів, зростає популярність м. Дніпро. Наявна територіальна диференціація готельного господарства за адміністративними областями має незначні варіаційні відмінності, хоча помітною залишається істотна диспропорція між міською та сільською місцевістю. Високим рівнем розвитку готельної мережі

вирізняються м. Київ, АР Крим, Одеська, Волинська, Закарпатська області. Найнижчі показники – у Кіровоградській та Луганській областях [7].

Конкуренція на внутрішньому туристичному ринку та потреба виходу на міжнародний туристичний ринок зумовлюють необхідність оновлення матеріально-технічної бази і кадрового складу відповідно до європейських стандартів та посилення уваги до маркетингових механізмів діяльності в туризмі. Проблематика розвитку туристичної галузі є комплексною і потребує визначення напряму розвитку галузі, формування її цілей.

Конкурентоспроможність туристичного ринку України на фоні інших розвинених країн зумовлює необхідність удосконалення туристичної інфраструктури як туристичної галузі загалом, так і її окремих компонентів (транспорту, готельної сфери, закладів харчування, соціально-культурних рекреаційних ресурсів, пізнавальні, розважальні і побутові послуги, юридичні, банківські, торгові і страхові послуги, супутню та комунікаційну сферу тощо). На розвиток туризму в країні впливає і рівень підтримки галузі державою, а також стан інших конкуруючих галузей.

В умовах глобалізації у туризмі Україна повинна зробити туристичну галузь однією з пріоритетних галузей економіки. Керівництво Державної туристичної адміністрації України бачить майбутнє галузі в розвитку транспортних коридорів і туристичної інфраструктури та в контролі за якістю туристичних послуг, що надаються клієнту.

Для розвитку туристичного ринку Україна здійснює міжнародне туристичне співробітництво у межах ВТО, Центрально-Європейської ініціативи (ЦЄІ), співпрацює з Європейським Союзом, Радою Європи, Радою держав Балтійського моря, ГУАМ тощо. Стратегічною метою співпраці є: створення єдиного туристичного простору як зони вільної торгівлі туристичними послугами та свободи туристичного руху; ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу для інтенсифікації туристичних потоків; розроблення спільного конкурентоспроможного

туристичного продукту країн-учасниць (зокрема, міжнародних туристичних маршрутів «Туризм Шовковим шляхом», по рекреаційних зонах Чорноморського узбережжя, річках Дунай і Дніпро), спільне просування туристичного продукту на міжнародному ринку; підвищення економічної ефективності туризму як передумови соціально-економічного розвитку країн та активізації їх зв'язків [11].

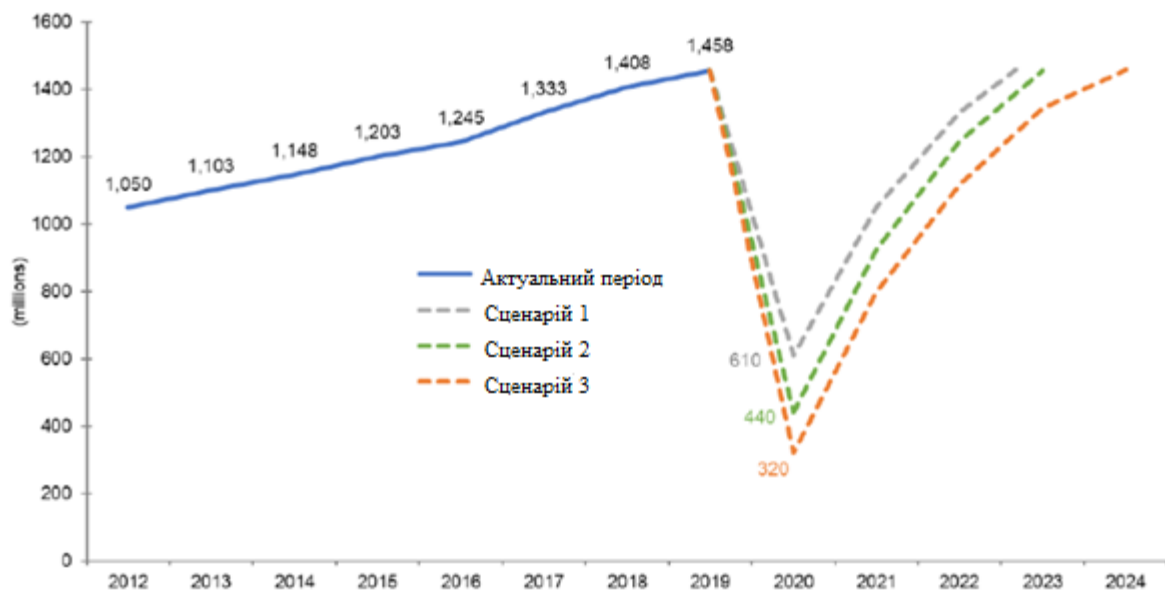

Рис. 2.3 Кількість туристичного прибуття: майбутні сценарії.

Прибуття міжнародних туристів до Європи, найбільш відвідуваного місця у світі, зменшилось на 66% у першій половині 2020 року порівняно з аналогічним періодом минулого року, у другому кварталі - на 97%. Широко розповсюджені обмеження на поїздки та блокування майже у всіх напрямках протягом другої половини березня та місяців квітня та травня сильно вплинули на результати першого півріччя.

Результати в червні (-90%) показали лише незначне поліпшення порівняно з травнем (-96%), що відображає дуже повільне та нерегулярне відновлення кордонів переважно в Європейському Союзі до середини червня. Деякі великі європейські напрямки, що повідомляють дані за червень, такі як Австрія, Нідерланди, Німеччина чи Хорватія, зафіксували незначне покращення прибуття порівняно з травнем, а також поступове відновлення

кордонів по всьому Європейському Союзу, що допомогло внутрішньо регіональним подорожам.

Внутрішній туризм відновився у багатьох європейських країнах, що зумовлює загальний туристичний попит у тих, хто має великі внутрішні ринки, і відображає все ще обережне ставлення до транскордонних подорожей. До червня Європа зазнала збитків у розмірі 213 мільйонів міжнародних прибутків порівняно з тим же періодом 2019 року. За субрегіоном, кількість міжнародних прибутків впала на 72% у Південній та Середземноморській Європі та 64% у Північній Європі за цей шість місяців. Незначне покращення протягом червня сприяло уповільненню темпів зменшення кількості прибулих в Західній Європі (-63%) та Центральній та Східній Європі (-62%).

Незважаючи на поступове відкриття пунктів призначення по всьому Європейському Союзу, починаючи з червня, в липні ряд країн знову ввели обмеження на поїздки чи карантин на тлі нових випадків, що зачіпають пункти призначення, які нещодавно відкрили свої кордони. Станом на 1 вересня 2020 року, 44 напрямки в Європі, в тому числі 25 з 26 держав-членів Шенгенської зони, пом'якшили обмеження на поїздки, згідно з сьомим звітом UNWTO про обмеження поїздок. Європа є регіоном з найбільшою кількістю пунктів призначення, що пом'якшують обмеження на сьогодні (81%)

У перспективі на 2020 рік вищезазначені сценарії були розширені в майбутньому на основі останньої інформації про туристичні тенденції та умови подорожей, економічних прогнозів та історичних даних про попередні кризи. Очікується, що міжнародні прибуття відхилитимуться від різного мінімуму в залежності від різних рівнів на кінець року, визначених сценаріями 2020 року. Розширені сценарії представлені як річні підсумки, а не зростання. Міжнародний туризм може відновити рівень 2019 року за період від 2 до 4 років на основі різноманітних факторів, включаючи:

- 1) швидкість поліпшення довіри мандрівників, в основному, що залежить від уявної безпеки та розвитку пандемії,

2) поступова ліквідація обмеження подорожей та переважаючі економічні умови.

З часом перші два фактори, як очікується, сприятимуть відновленню, тоді як погіршення економічного середовища може спричинити зростаюче навантаження на відновлення.

У перший рік усі сценарії пропонують порівнянні відскоки в абсолютних показниках, хоча і досить різні у відносному вираженні, оскільки вихідні пункти 2020 року значно варіюються. Сценарій 1 вказує на відновлення рівня 2019 року за 2½ року, починаючи з кінця 2020 року (до середини 2023 року).

Сценарій 2 передбачає відновлення через 3 роки (кінець 2023 р.), А сценарій 3 - найповільніший після 4 років (кінець 2024 р.). Час відновлення наведено нижче:

Сценарій 1: відновлення через 2½ року (середина 2023 р.)

Сценарій 2: відновлення через 3 роки (кінець 2023 р.)

Сценарій 3: відновлення через 4 роки (кінець 2024 р.)

Ці періоди відновлення перевищують здебільшого ті, що спостерігались під час попередніх криз, як у глобальному масштабі (від 11 до 19 місяців), так і для конкретних регіонів, які майже не вражаються (від 1 до 3½ років). Як описано в барометрі світового туризму ЮНВТО від травня 2020 року, міжнародним прибуттям знадобилося відновити докризовий рівень після епідемії ГРВІ 2003 року, 14 місяців після терактів 11 вересня 2001 року та 19 місяців після світової економічної кризи 2009.

У найбільш постраждалих регіонах знадобилося від 1 до 3½ років, щоб прибулі повернулися на рівні до відповідних криз. Усі сценарії на 2021-2024 роки вказують на сильний відскок у 2021 році, заснований на припущенні про зворотну еволюцію пандемії, значному поліпшенні довіри мандрівників та значному скасуванні обмежень на подорожі до середини року.

Очікуваний відскок є наслідком великого відкладеного попиту після безпрецедентного глобального блокування та місяців закритих кордонів та

заборон на поїздки. Зростання може залишитися двозначним у 2022 р., Оскільки міжнародний туризм продовжує відновлюватися, а умови подорожей нормалізуються, хоча більш повільними темпами порівняно з 2021 р. Незважаючи на покращення, очікується, що міжнародні прибуття залишаться нижче рівня 2019 р. у 2021 та 2022 рр. за всіма трьома сценаріями, якщо не буде значного прориву в лікуванні та профілактиці COVID-19.

2.3. Розвиток туристичної інфраструктури України в умовах глобалізації.

У Законі України «Про туризм» однією з важливих завдань національної політики у галузі туризму визначено створення ефективної ТІ [11]. До неї (у якості об'єктів) віднесені готелі та інші об'єкти, призначені для надання послуг з розміщення; заклади харчування; курортні заклади тощо. У Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. визначено, що Україна суттєво відстає за рівнем розвитку ТІ від провідних держав світу. Тому її розвиток визнається стратегічним завданням, зокрема для підвищення якості туристичних послуг.

За напрямом «Розвиток туристичної інфраструктури» передбачається забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову ТІ; забезпечення доступності об'єктів ТІ для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення; забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення; сприяння встановленню стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами шляхом впровадження проектного підходу до створення комплексного туристичного продукту (з відповідними заходами) [12].

Під ТІ потрібно розуміти сукупність різних технічних та організаційно-господарських об'єктів, які забезпечують безперебійне функціонування

туристичної галузі (в основному це заклади розміщення; заклади харчування; заклади відпочинку; санаторно-курортні заклади; оздоровчі заклади; організації, які надають транспортні послуги у сфері туризму; спеціальні інженерні мережі та інформаційні системи).

Ці об'єкти представляють різних суб'єктів туристичної діяльності. За окремими видами туризму до ТІ можуть бути віднесені заклади культури, спортивні об'єкти, університети, медичні заклади тощо. ТІ – це сукупність установ (організацій), які забезпечують туризм, включаючи надання інформаційних, транспортних, готельних, розважальних та інших послуг, а також сприяють здійсненню туристичної діяльності.

Межі ТІ визначити важко, тому потрібно виокремлювати її «ядро», тобто спеціалізовані туристичні об'єкти і установи, а інше – розглядати за необхідності, враховуючи якісні характеристики. Інфраструктура завжди має обслуговуючий, допоміжний характер. При цьому вона значно впливає на якість туристичних послуг та рівень ефективності туристичній діяльності, а інколи визначає можливості її здійснення взагалі. Потрібно враховувати пряму залежність між туристичною активністю і параметрами ТІ, функціонування якої завжди є цілеспрямованим.

ТІ за своєю сутністю характеризується вторинністю і подвійністю. Вторинність проявляється в тому, що вона забезпечує і допоміжну індустрію, тому результативність інфраструктури завжди визначається кінцевою результативністю туристичної діяльності (послуг, підприємств), для яких вона створена. Двоїстість полягає у тому, що функціонування ТІ, окрім підпорядкованості інтересами суб'єктів, яких вона обслуговує, визначається цілями самих інфраструктурних установ.

ТІ часто розглядається у територіальному аспекті, наприклад, стосовно міста або регіону. Однак правомірним вважаємо розгляд національної ТІ та рідше міжнародно-регіональної (наприклад, стосовно єврорегіонів та субрегіонів світу). Основними компонентами ТІ є:

- 1) матеріально-технічний;
- 2) інституціональний;
- 3) організаційний;
- 4) інформаційний;
- 5) логістичний;
- 6) соціальний.

Потрібно зазначити, що серед компонентів ТІ усе частіше доводиться розглядати нематеріальні, неявні, «невидимі» складові. ТІ визначає певний рівень і порядок туризму і туристичної діяльності. Тому доцільно виокремлювати інфраструктурний аспект, який дозволяє структурувати різні види умов і долати природні і штучні обмеження, підтримуючи справедливі умови, зокрема вільної конкуренції і нормальної життєдіяльності людей. Інфраструктурний аспект у сфері туризму дозволяє цілеспрямовано фокусувати увагу на відповідних складових і показниках туристичної індустрії. Розвиток ТІ потрібно розглядати з точки зору наступних підходів його розуміння:

- 1) встановлення і досягнення нових цілей;
- 2) еволюція, ускладнення системи;
- 3) адаптація до умов і вимог, що змінюються;
- 4) розв'язання проблем і протиріч, що виникають всередині системи чи у її взаємодії із зовнішнім простором.

Ці підходи переважно стосуються матеріально-технічного, соціального, організаційного, логістичного компонентів та інформаційних систем, а реалізуються через інституціональний компонент. Це зокрема звертає увагу на глобалізаційній процесі у сфері туристичної діяльності, насамперед щодо логістичного, інформаційного та інституціонального компонентів. Глобалізація туризму заснована на таких чотирьох процесах:

- 1) конвергенція, тобто згладжування (стирання) відмінностей і виникнення подібності між системами у структурі, принципах організації і

функціонування; взаємне уподібнення систем та їх елементів, протікання схожих і однакових за спрямованістю процесів; змішування і зближення у бік злиття;

2) інтеграція, тобто процес, що веде до стану пов'язаності та об'єднання диференційованих частин у єдине ціле та у єдиний стан; процес зближення, розвитку і диверсифікації зв'язків; взаємне переплетення (при неможливості повного об'єднання) окремих систем;

3) уніфікація, тобто встановлення різних форм (об'єктів) та приведення їх до єдиного зразку; твердження різнобічності і всеосяжного характеру, охоплення всього різноманіття елементів і ознак;

4) гармонізація, тобто взаємне узгодження, зведення у єдину систему, координація, співмірність, упорядкування, забезпечення взаємної відповідності і усунення відмінностей систем, об'єктів, заходів дій тощо.

Всі ці процеси безпосередньо стосуються туристичної індустрії. Глобалізація туризму має такі прояви:

1) перехід світової індустрії туризму до розвитку на основі єдиних принципів, поява єдиних загальносвітових тенденцій, паттернів, «стандартів», вимог;

2) гомогенізація економічного простору світового туризму у результаті зростання єдності світу; розвиток міжнародних інститутів у сфері туризму, як регулюючих, так і тих, що забезпечують бізнес діяльність;

3) детермінуюча роль міжнародних туристичних компаній та операторів, розповсюдження глобальних туристичних мереж, що стимулюють процеси уніфікації та інтеграції національних економік на різних рівнях;

4) формування на основі транснаціоналізації капіталу глобальних ланцюгів створення вартості у сфері туристичних послуг;

5) домінування міжнародних факторів і трендів розвитку над національними; посилення впливу міжнародного середовища на національні індустрії;

б) розвиток процесів глобальної інформатизації у сфері туризму, поширення спеціальних туристичних інформаційних мереж.

Туристична індустрія (більшість видів туризму) відноситься до мультинаціональних галузей, що підвищує значущість кластерів. Однак навіть національні кластери суттєво піддаються впливу глобалізації та розвиваються у руслі світових тенденцій. У результаті національні стратегії розвитку туристичної індустрії все більше узгоджуються, зростає рівень інтеграції, яка породжує взаємні вигоди через інтенсифікацію міжнародних туристичних потоків. З іншого боку, глобалізація суттєво загострює конкуренцію. Незважаючи на високу функціональну інтеграцію національних індустрій, на макрорівні виникає активне конкурентне середовище. Туристичний ринок постійно насичується, стає більш інноваційним та креативним. Через глобалізацію повсюдно зростають вимоги до якості туристичних послуг, зокрема до безпеки. На сучасному етапі необхідно виділити кілька груп чинників, що викликають розвиток міжнародного туризму:

- 1) соціальні (культурні зміни, зростання мобільності, посилення цінностей туризму);
 - 2) економічні (підвищення доходів населення, доступність туристичних послуг);
 - 3) інфраструктурні (розширення логістичної, інформаційної, готельної та іншої інфраструктури);
 - 4) екологічні (погіршення екологічної ситуації);
 - 5) інформаційно-технологічні (поява інформаційних мереж).
- Також потрібно враховувати вплив факторів, які мають негативне значення, в тому числі: військові та соціальні конфлікти, природні катастрофи, економічні кризи і культурні суперечності. В умовах глобалізації посилюється вплив міжнародних (зовнішніх відносно країни) факторів розвитку ТІ (рис. 2.4).

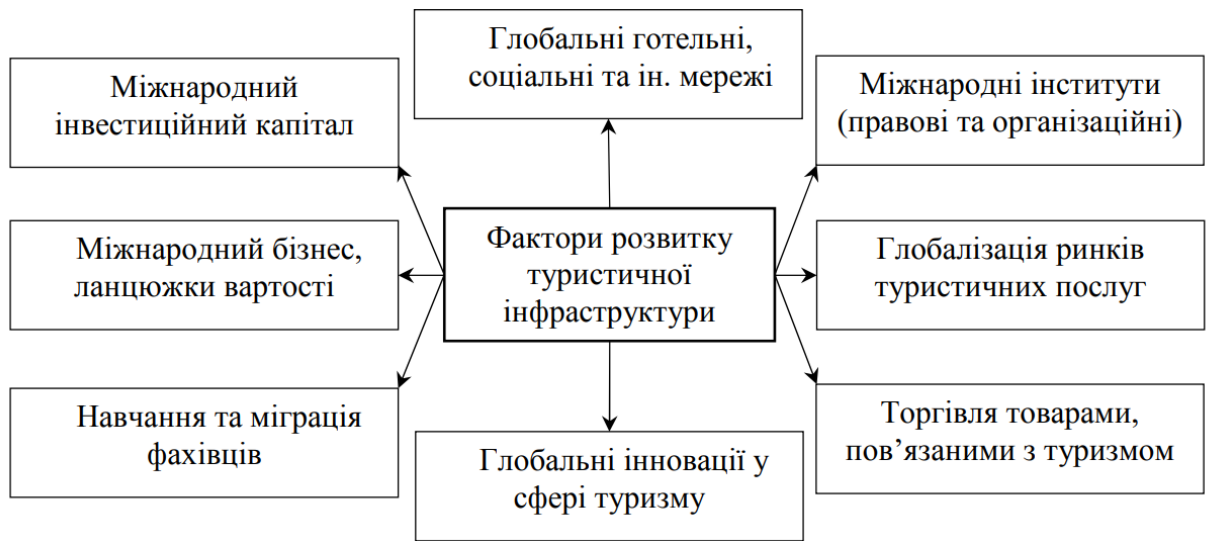

Рис. 2.4. Міжнародні фактори розвитку ТІ

Глобалізація туризму призводить до появи не лише відповідних загальносвітових тенденцій, а й до нових імперативів та драйверів його розвитку. Основними тенденціями є диверсифікація видів туризму, географічних напрямів в умовах формування єдиного глобального туристичного простору. Це забезпечується розширенням і посилення інтеграції національних туристичних індустрій, що також пов'язано із посиленням соціальної мобільності.

Головними драйверами є в останні роки стали: готельні та інформаційні (у тому числі соціальні) мережі на основі Інтернету (інформатизація); розвиток логістики; уніфікація стандартів обслуговування (при їх загальному підвищенні); посилення уваги до питань безпеки. Це супроводжується різноманітними глобальними, національними та локальними (точковими) інноваціями. У контексті диверсифікації у сфері туризму підтримується різноманіття, особливо з точки зору нових туристичних продуктів. Це зумовлено і Фактори розвитку туристичної інфраструктури Міжнародний інвестиційний капітал Глобальні готельні, соціальні та ін. мережі Міжнародні інститути (правові та організаційні) Навчання та міграція фахівців Глобальні інновації у сфері туризму Торгівля товарами, пов'язаними з туризмом Міжнародний бізнес, ланцюжки вартості Глобалізація ринків туристичних

послуг диверсифікацією попиту, що також набуває глобально-просторового впливу та загострює інноваційну конкуренцію.

Головним завданням розвитку ТІ країни в умовах глобалізації туризму є підвищення якісного рівня функціонування всіх елементів на основі запровадження спеціальних інновацій у контексті глобальних тенденцій. У глобальний туристичний простір країні доцільно включатись із високоефективною ТІ, борючись за власного та іноземного туриста. Це вимагає дотримання глобальних імперативів, враховуючи власний туристичний потенціал. Принципами розвитку ТІ мають бути:

- 1) технологічна і культурна прогресивність;
- 2) комплексність і алгоритмічна замкнутість елементів;
- 3) об'єднання і координація зусиль держави і бізнесу, розвиток державно-приватного партнерства;
- 4) поєднання стимулюючого впливу ринку і провідну роль держави;
- 5) урахування регіональної специфіки;
- 6) підтримка структурної гнучкості та збалансованості;
- 7) створення умов для інноваційної активності та гнучкості;
- 8) підвищення якості функціональної інтеграції всіх елементів (блоків, підсистем) ТІ. Підходи до розвитку національної ТІ наведені на рис. 2.5.

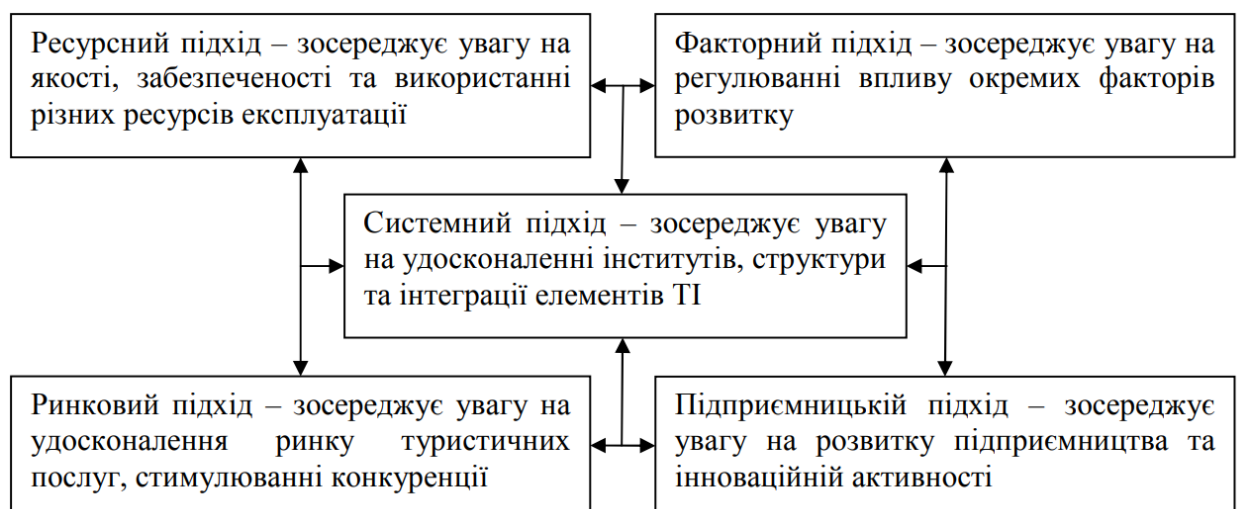

Рис. 2.5. Підходи до розвитку національної ТІ

Основними напрямками розвитку національної ТІ в умовах глобалізації є:

- 1) формування та розвиток туристичних кластерів;
- 2) підтримка малого і середнього підприємництва у туристичній сфері;
- 3) стимулювання інновацій у сфері туризму;
- 4) підтримка розвитку окремих туристичних зон (територій) у межах країни, зберігаючи їх специфіку.

Це вимагає запровадження прогресивних моделей і підходів до розвитку ТІ, погоджуючи національний і регіональний поступ.

Окремо потрібно наголосити на ролі держави. У сфері ТІ, як й інших видів інфраструктури, є численні «провали» ринку. Держава повинна не лише ліквідувати їх, але й забезпечити сталість режиму функціонування ТІ. Це стосується не тільки конкурентного порядку, а й соціальних імперативів. В Україні роль держави є особливо важливою, враховуючи зростання туристичної конкурентоспроможності багатьох інших країн, головним чином сусідніх. Тому потрібно акцентувати увагу на необхідності проведенні цілісної політики розвитку туристичної інфраструктури з чіткими міжнародними аспектами. Це має охоплювати не лише нормотворчу діяльність, а й прогностичний, освітній, інвестиційний, адміністративний аспекти. Держава має сфокусуватись на розвитку ТІ як основі туристичної індустрії та включення України у глобальний туристичний простір.

Висновки до розділу II

Включення України в глобальні та інтеграційні процеси, крім нових можливостей, має нові ризики й нові загрози, без урахування яких неможливо сформувавши національну стратегію подальшої інтеграції у світовий економічний простір. Оцінювання реального стану господарського комплексу країни, його окремих галузей та власних можливостей є неодмінною умовою адекватного та своєчасного реагування на ці виклики, переорієнтації вітчизняних товаровиробників на нові міжнародні ринки з нарощенням експорту товарів з доданою вартістю.

Розвиток ТІ країни повинен здійснюватись у контексті глобальних тенденцій та формування глобального туристичного простору, дотримуючись імперативів та використовуючи вплив драйверів. Глобалізація туризму має специфічні прояви, які прямо стосуються елементів ТІ. Це повинно враховуватись на рівні принципів і напрямів розвитку ТІ. У наступних дослідженнях за цим напрямом передбачається розробити теоретико-методологічні засади дослідження глобального туристичного простору.

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД

3.1. Оцінка поточної ситуації в сфері туризму України під час пандемії COVID-19.

Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ після Другої світової війни. Після появи в Азії наприкінці минулого року вірус поширився практично на кожному континенті окрім Антарктики. Щодня кількість захворювань зростає в Африці, Сполучених Штатах і Європі.

Країни намагаються сповільнити поширення вірусної інфекції шляхом проведення тестувань і лікування пацієнтів, відстеження контактів, обмеження переміщень (закриття кордонів і аеропортів), введення карантину для громадян і заборони на проведення подій, що передбачають великі скупчення людей, зокрема спортивні заходи, концерти і навчання в школах.

Перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 3 березня 2020 року, а станом на 11.12.2020 року у країні зафіксовано вже 872228 випадків захворювання та 14755 померлих.

Пандемія коронавірусу спричинила безпрецедентну кризу в туристичній економіці. У зв'язку з різким падінням економічної активності працівники туристичного сектору зіткнулися з катастрофічним скороченням робочого часу та втратою роботи.

Протиепідемічні заходи, вжиті в рамках протидії поширенню коронавірусу, серйозно обмежили переміщення людей навіть в межах країн, де вони живуть, не кажучи вже про закордонні поїздки. З початком карантинних заходів, обмеження на поїздки, пов'язані з COVID-19, діяли у більшості країн світу. 1 червня 2020 року 156 урядів повністю закрили свої кордони для міжнародного туризму⁹. Це стало причиною падіння доходів в сфері туризму, як в'їзного, так і внутрішнього.

Туристичні компанії були закриті одними з перших. Більшість готелів, ресторанів, туристичних об'єктів були закриті в пік кризи, а фестивалі та заходи були скасовані або перенесені. Туристичні компанії також є одними з останніх, хто відновив діяльність, і навіть після відновлення роботи, їм все одно доводиться застосовувати суворі медичні протоколи та заходи стримування, що означає, що вони можуть працювати лише з обмеженими можливостями.

В Україні важко порахувати збитки туристичної галузі, оскільки у нас відсутня туристична статистика. За різними сценаріями, у 2020 році в Україні очікується падіння туристичних прибутків на рівні 58-78 % порівняно з минулим роком. Показники падіння загальних потоків в весняно-літній період продемонстрували значну від'ємну тенденцію: на 100% навесні і на 80% влітку. В 2 кварталі 2020р. падіння сектору туризму в Україні становить 82%. За даними експертів, у нинішніх умовах більше 80% підприємств туристичної галузі будуть змушені на кінець року задекларувати збиток. 9% від цих 80% можуть збанкрутувати.

Через карантинні обмеження виїзний туризм в Україні скоротився на 90%. В'їзний скоротився до 1%. Відразу після введення карантину 35-40% готелів в Україні закрилися, інші працювали у дуже обмеженому режимі. Ті, хто працювали (7-8 тисяч об'єктів), втратили від 60 до 90% доходу. Під час карантину завантаження було 10–15%.

На вересень — листопад планове завантаження могло б скласти до 40–50%, однак через загрозу другої хвилі коронавірусу більшість бронювань скасували. Бізнес-тревел теж зазнав збитків. По-перше, тому що з діловим середовищем поки що все залишається незрозумілим у світлі економічної кризи-2020. По-друге, тому що всю активність за кордоном багато міжнародних компаній поставили на паузу до 2021 року. По-третє, суспільство досить швидко адаптувалося до нових реалій і сьогодні значна кількість конференцій, бізнесзустрічей проходить в режимі онлайн. Багатьом компаніям

довелося відпустити майже всіх співробітників у відпустку за свій рахунок до закінчення карантину, зупинити рекламні кампанії та інші витрати. За прогнозами Асоціації індустрії туризму, внаслідок карантину може збанкрутувати кожен п'ятий туроператор. В галузі працюють понад 250 тис. осіб, і під час карантину тисячі втратили роботу. Ще на початку травня Міністерство культури й інформаційної політики передбачало, що втрати туристичної галузі України від коронавірусу перевищать 1,5 мільярди доларів.

Показники за результатами закриття літнього сезону відпочинку на даний момент відсутні. У сфері гостинності на весну-літо традиційно припадає найбільш активний пошук персоналу, який передує та безпосередньо припадає на сезон відпусток та збільшенню попиту на послуги туристичного сектору.

Однак, вже у березні цього року кількість вакансій у галузі зменшилась більше ніж на 50% в порівнянні з лютим та ще майже на 40% у квітні в порівнянні з березнем. З послабленням карантину на початку травня туристичний сектор почав потроху відновлюватись, що відразу ж відобразилось і на ринку праці галузі.

За даними Міжнародного кадрового порталу ggc.ua в період з червня по середину липня 2020р. туризм потрапив в ТОП 5 професійних сфер (кількість вакансій у сфері туризм, ресторани зросла на 94%) та ТОП 5 галузей (готелі, ресторани, громадське харчування, кейтеринг+58%) за кількістю розміщених вакансій. Незважаючи на позитивну динаміку на ринку праці туристичної галузі в першій половині літа, кількість осіб, які мали статус безробітного станом на 1 жовтня 2020 року лише в секторі тимчасове розміщування й організація харчування становила 13 454 осіб, що в 2,5 рази більше (5 087 осіб) за аналогічний період минулого року¹⁸. Кількість вакансій лише 1 942. Таким чином кількість претендентів на 1 вакансію становить 7 осіб.

Станом на початок серпня 2020р. 66% українців не були у відпустці і не планували її на цей рік. Серед тих, хто вже був у відпустці або планував це зробити, 43% проводили/проводитимуть її у своєму населеному пункті,

приблизно стільки ж – в іншому регіоні України. Лише 9% опитаних відпочивали за кордоном або планували таку подорож. Такі настрої українців пояснюють значне скорочення бронювань міжнародних подорожей. Кількість заброньованих турів, як і самих туристів, в липні-серпні 2020 року скоротилися майже вдвічі в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Так кількість бронювань подорожей в липні 2020р. сягнула 24 915, що становить трохи більше 50% від показника липня 2019р. (48 662 бронювань), в серпні лише 16 965 бронювань – 41 % від показників серпня минулого року (41 458 бронювань). Якщо за липень-серпень 2019 року по турам Join UP! подорожували 207 726 осіб, то за аналогічний період 2020 року – 133 201 особа²⁰. Передбачалося, що наслідки пандемії COVID-19 для туристичної галузі України мають бути не такими болючими як в інших європейських країнах, оскільки обсяг міжнародної туристичної складової України в загальній економіці туризму є набагато меншим.

Переорієнтації туристів на внутрішній ринок мала сприяти відновленню туристичного сектору країни. Лідерами внутрішнього туризму цього року, як і в попередні роки залишились Київська, Львівська та Одеська області. Однак, незважаючи на прогнози, внутрішній туризм не отримав значного поширення. Минулого року столицю України відвідали понад 2,5 млн туристів. Київ отримав 63,6 млн грн туристичного збору у 2019р. Лише за два місяці карантину (квітень-травень) туристичні оператори, а також готельний і ресторанний бізнес у Києві недоотримали близько 1 млрд доларів. Надходження від туристичного збору у Києві за 9 місяців 2020р. склали лише 27,5 млн грн. у порівнянні з 43 млн. грн. за 9 місяців 2019р.

Від початку карантину 70% працівників туристичної сфери втратили роботу. У 2019р. Львівську область відвідало 2,5 млн туристів, а туристичний збір по місту становив 10 млн грн, а по області - 21,6 млн грн. Одночасно в 2019р. туризм забезпечив місцевим бюджетам Львівщини понад 880 млн грн податків і зборів. У 2020р. очікувалось, що Львівську область також відвідає

близько 2,5 млн туристів. Однак, карантин змінив плани потенційних подорожувальників. Це призвело до втрат: у квітні бюджет міста Львова недоотримав 70 млн гривень, а у травні – близько 100 млн грн. На піку карантину припинили свою роботу готелі, яких у місті 96, зачинили всі 79 хостелів. Загалом у готельному бізнесу до карантину було задіяно 20% мешканців Львова, більшість з яких змушені були піти у неоплачувані відпустки. Загалом таких 80% – це 28 тисяч людей. За попередніми оцінками Львівського туристичного центру цього року туристів було у 10 разів менше, аніж за той же період минуло року²¹.

Одеса – головний центр літнього відпочинку в Україні. Минулого року Одеську область відвідало 3,3 млн туристів²². Доходи від туристичного збору на Одещині за 2019 рік становлять 21,4 млн гривень. Лідерами за обсягом туристичного збору серед міст обласного значення є Одеса — 11,6 млн грн. На другому місці — Білгород-Дністровський з результатом 4,7 млн грн. В останні роки маршрути Ізмаїлу також стали привабливими для гостей. У 2019р. туристичний збір в місті склав 241,1 тис. грн. Це у п'ять разів більше, ніж у 2018р.

Через пандемію Одеська обласна державна адміністрація скоротила свої очікування від туристичного сезону. За прогнозами обласної державної адміністрації, за 2020 рік регіон мають відвідати 4-5 мільйонів туристів. Однак, за останніми підрахунками, цього року, у період пандемії COVID-19, в Одесі було лише 1,5 млн туристів.

Очікувані негативні наслідки загострення епідемічної ситуації для світової економіки:

- В Україні прогноуються обсяги падіння ВВП до рівня 7,7%, а рівень безробіття може досягти 10% (прогноз МВФ, квітень 2020 р.)

- Передбачається, що країни світу ймовірно будуть спроможні відновити свій економічний стан вже у 2021 р., але повністю компенсувати

негативні наслідки, завдані у 2020 р., країнами неможливо. Прогнозується, що міжнародна економіка зможе досягти стану 2020 р. лише у 2022 р.

- ⊙ Прогнозується, що не всі економічні сфери зазнають серйозних негативних наслідків від пандемії. А найбільш «потерпаючими» стануть економіки тих країн, які прямо залежні від транспортних перевезень і туризму

- ⊙ Імовірні варіанти моделі економічного відновлення представлено двома можливими сценаріями:

- 1) перший сценарій: відновлення як всесвітньої економічної моделі, так і економічних відносин між країнами відбуватиметься за V-образною схемою, яка передбачає продовження ситуації у стані «як є» (за прогнозами аналітиків, це найбільш вірогідний варіант для України).

- 2) другий сценарій: більш тривалий період кризи (навіть рецесію) зі значними соціальними наслідками, невизначена тривалість періоду пандемії, обмеження на пересування. Що може призвести до істотних змін у глобальній соціально-економічній моделі.

- ⊙ За даними ЮНВТО (Всесвітня туристична організація – United Nations World Tourism Organization) карантинні заходи у країнах світу призвели до введення обмежень на пересування 100%-ми усіх міжнародних DESTИНАЦІЙ (Звіт ЮНВТО від 29.04.2020 р.):

- 97 DESTИНАЦІЙ (45%) повністю або частково закрили свої кордони для туристів;

- 65 DESTИНАЦІЙ (30%) повністю або частково призупинили здійснення міжнародних авіарейсів;

- 39 DESTИНАЦІЙ (18%) закривають свої кордони за більш диференційованим принципом, забороняючи в'їзд для пасажирів із певних країн походження.

- ⊙ Світова авіа-індустрія – одна з найбільш постраждалих від коронавірусу. Припинення рейсів до Китаю, згодом – до Європи, – викликало

кризу глобального масштабу у галузі. За останніми оцінками Міжнародної асоціації авіаційного транспорту (IATA), втрати галузі можуть сягнути 113 мільярдів доларів. Загалом, за оцінками IATA, міжнародний авіа-бізнес може скоротитися на 19%

◎ Круїзний бізнес – також постраждав від карантинних обмежень. Акції Carnival Corporation, якій належить Diamond Princess, а також інших провідних круїзних компаній (Norwegian, Royal Caribbean) впали на 60-70% з січня 2020 р. Поширеною стала практика відмови круїзним лайнерам у стоянках в портах. Royal Caribbean скасував 18 рейсів до Азії (завдало збитків компанії у 130 млн. доларів). Norwegian скасувала 40 рейсів до Азії до кінця 2020 р. (завдало збитків компанії у 16 млн. доларів). Carnival оцінює свої збитки у близько 440 млн. доларів.

3.2. Розробка заходів для мінімізації збитків на ринку туристичних послуг унаслідок COVID-19 та перспективи розвитку внутрішнього туризму України.

Станом на сьогодні Україна значно відстає у впровадженні заходів підтримки туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого відновлення у 2021 році.

В нашій країні уряд здійснює ряд заходів, спрямованих на мінімізацію руйнівного впливу карантинних обмежень на всі сфери економічної діяльності. Ці заходи фінансового та нефінансового характеру повинні «пом'якшити» наслідки впливу пандемії на соціально-економічне життя та добробут населення країни.

Так, Верховна Рада України 16 червня 2020 р. підтримала у другому читанні проект Закону «Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму,

малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [9].

Президент України 13 липня 2020 р. підписав Законопроект № 3377, що означає реалізацію передбачених антикризових заходів у перелічених сферах економіки України у період карантинних обмежень. Окрім того, КМУ 27 травня 2020 р. затвердив з доопрацюванням «Програму стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19» [13].

Програмою передбачено застосування заходів підтримки для таких секторів, як: сфера послуг (торгівля, готельно-ресторанна справа, освіта, креативні індустрії, особисті послуги); сільське господарство; промисловість; транспорт та інфраструктура; енергетика; інформаційно-комунікаційні технології. І хоча у зазначеному урядовому документі заплановано ряд ініціативних програм регулювання туристичної сфери (впровадження яких може розтягнутися у часі), за оцінками фахівців вітчизняний туризм не отримав відповідної підтримки з боку держави, а це означає, що його стабілізація буде істотно відставати від темпів відновлення туристичних сфер інших країн.

Аналіз різних економічних заходів, впроваджених урядом України:

- ◎ 4 млрд грн. виділено на компенсацію відсотків за існуючими позиками для мікро- та малих підприємств, а також розширена програма доступних позик (5–7–9 %); 24 млрд грн. для забезпечення позик із державними гарантіями інвестицій; 1,6 млрд грн. на підтримку креативних галузей.

- ◎ Введення нульової декларації та податку на виведений капітал;

- ◎ Скасування тотальної фіскалізації з повним впровадженням програмного забезпечення РРО.

- ◎ Термін сплати податків на землю, на оренду землі та податку на нерухомість, оплата якого мала відбутися в квітні 2020 року, подовжено до 30 червня 2020 р., а аналогічні податки за березень 2020 р. скасовано

◎ Тимчасова матеріальна допомога з безробіття для тих, хто втратив роботу внаслідок пандемії COVID-19, виплачується в сумі двох третіх від суми з/п за кожну скорочену робочу годину, але не більше зафіксованої

суми, а саме встановленої мінімальної щомісячної з/п (наразі становить 4723 грн. або 150 €); підвищення пенсій і виплат по безробіттю.

Туризм охоплює і ряд специфічних підсекторів, зокрема бари й ресторани, організація зустрічей та подій, музеї, центри перекладу, заповідники та національні парки. Усі вони перебували в аналогічній ситуації впродовж періоду ізоляції — закриті та без будь-якої змоги заробити гроші та прийняти відвідувачів.

Останнім часом уряди країн Азії (в основному Китаю) і Європи послаблюють обмежувальні заходи. Нижче наведено перелік кількох ключових рішень, прийнятих у процесі поступового відкриття певних туристичних послуг:

◎ Бари та ресторани (здебільшого ресторани та заклади швидкого харчування) — під час дії карантинних заходів могли надавати лише послуги «їжа на виніс» або «доставка». Після послаблення карантину заклади, які хочуть відновити роботу, мають дотримуватися правил фізичної дистанції та гігієни. Дозволяється розміщувати відвідувачів лише на відкритому повітрі, а клієнти мають сидіти за різними столиками, розташованими на відстані щонайменше два метри.

◎ Кінотеатри та театри були повністю закриті, тому все, що їм залишалося, — це чекати дозволу влади на відновлення роботи. Європейські театри вже почали відкриватися з обмеженнями: мінімум одне пuste сидіння між гостями, а також один пустий ряд між рядами, зайнятими відвідувачами.

◎ Музеї, галереї та інформаційні центри в основному перейшли на віртуальні тури, відеоблоги в соціальних мережах та освітній контент. Після відкриття вони мають дотримуватися тих самих правил, що і крамниці, тобто дотримуватися гігієнічних норм і соціального дистанціювання з обмеженням максимальної кількості людей, що можуть одночасно знаходитися в приміщенні.

◎ Зустрічі та конференції проводять віртуальні заходи, а переважна більшість наймасштабніших конференцій наразі проводяться у форматі онлайн із дуже низькою ціною за участь. Зараз питання зняття обмежень у цій галузі все ще розглядається, однак організатори можуть проводити невеликі зібрання за умови дотримання соціального дистанціювання та заходів гігієни у конференц-залах/кімнатах для зустрічей. Чисельніші зібрання та конференції заборонені.

◎ Концерти та великі події усе ще є предметом роздумів в органах влади в усьому світі з огляду на високий ризик поширення коронавірусу. Скасовуючи концерти та масштабні події, організатори намагаються знайти спосіб для відшкодування коштів тим клієнтам, які вже придбали квитки на події. Зокрема розглядається можливість видачі сертифікатів на події наступного року або повної відмови від відшкодування (у зв'язку з нестачею коштів в організаторів).

В цьому році практично все перше півріччя туристичний сектор був зупинений, і кількість подорожуючих сягнула приблизно 1 мільйон осіб, в основному за рахунок зимового відпочинку.

Друге півріччя ще не завершилось. Але вже зрозуміло, що очікуваний максимум може сягнути не більше 3-4 млн. осіб. Тому замість 11 мільйонів маємо близько 4-5 млн туристів в Україні.

Згідно з останнім опитуванням, подорожі для відпочинку, швидше за все, відновляться швидше, ніж ділові подорожі. Багато мандрівників хочуть

скористатися ваучерами на поїздки, які їм пропонували для поїздок, скасованих через коронавірус, а не ризикувати втратити кошти.

З іншого боку, багато підприємств обмежують свій корпоративний бюджет на подорожі через фінансові труднощі або через те, що пандемія сприяла переходу до більш широкого звернення до онлайн-конференцій. Висока частка МСП у туризмі також є важливим фактором відновлення туристичної галузі. Як зазначає Міжнародна організація праці, вартість пандемії «може бути пропорційно набагато вищою для малих підприємств через їх часто обмежені ресурси та труднощі з доступом до капіталу» Витрати на застосування суворих заходів щодо охорони здоров'я та стримування, а також на впровадження цифрових інструментів також можуть бути відносно вищими для менших підприємств.

Для України основними заходами стабілізації туристичної сфери та мінімізації збитків на внаслідок пандемії, на нашу думку, можуть виступати (рис.3.1.).

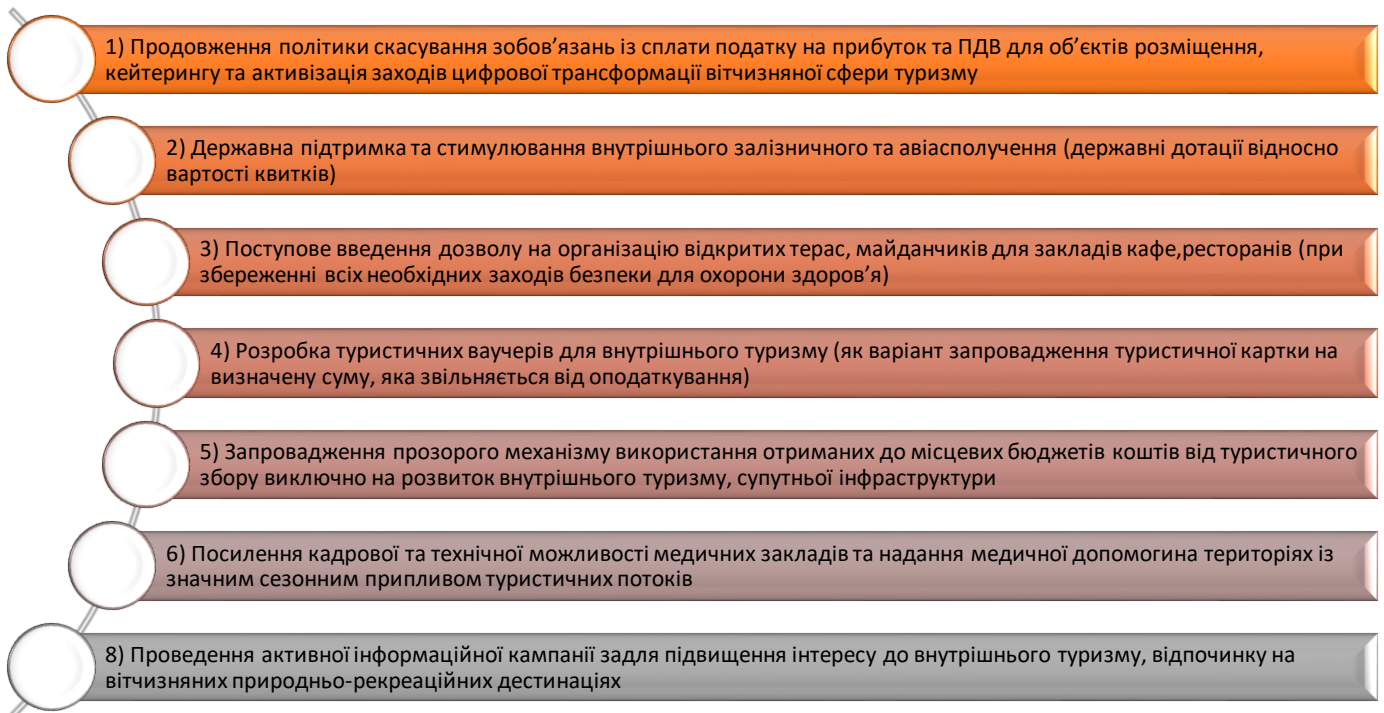

Рис. 3.1. Заходи стабілізації туристичної сфери України та мінімізації збитків на внаслідок пандемії.

Висновки до розділу III

Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентну кризу в туристичному секторі.

У зв'язку з різким падінням економічної активності працівники туристичного сектору зіткнулися з катастрофічним скороченням робочого часу та втратою роботи. В Україні відсутня якісна туристична статистика, й туризм не прийнято вважати важливою галуззю економіки на відміну від багатьох інших країн.

Приватний сектор у туризмі не включається офіційно в управління галуззю на державному рівні. Туризм зазвичай не сприймається як економічно важливий сектор та залишається поза увагою влади. Системні та регуляторні зміни є обов'язковим кроком для подальшого розвитку сектору, адже система статистичних даних про туризм не забезпечує належне планування та прийняття рішень; податок на туризм потребує системного узгодження з найкращими міжнародними практиками.

Короткострокові, середньострокові і довгострокові заходи повинні розроблятися на основі тристоронніх консультацій (уряд, профспілки та організації роботодавців) з застосуванням механізму реагування на пандемію COVID-19, який передбачає вирішення трьох взаємопов'язаних завдань:

- стимулювання економіки і зайнятості;
- підтримку підприємств, робочих місць і доходів;
- опору на соціальний діалог як джерело рішень.

При розробці антикризового плану з подолання наслідків впливу COVID-19 на туристичний сектор в Україні необхідно врахувати рекомендації Глобального кризового комітету з туризму, які розподілені за трьома основними напрямками:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків: збереження робочих місць; підтримки самозайнятих працівників; забезпечення ліквідності;

сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та норм, що стосуються подорожей та туризму.

2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику; скасування обмежень на поїздки, як тільки це дозволить ситуація; сприяння спрощенню оформлення віз; підвищення довіри споживачів.

3. Підготовка до майбутнього: приділяти більше уваги ролі туристичного сектору в економіці країни та досягненні цілей сталого розвитку; розробляти плани готовності до викликів майбутнього та використовувати цю можливість для переходу до циркулярної економіки.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки і рекомендації:

1. В умовах глобалізації розвиток туризму в Україні вимагає актуалізації видів туристичної діяльності, здійснення інтеграції зі світовими лідерами туристичної галузі, використання накопиченого світового досвіду щодо задоволення попиту споживачів. Сьогодні пріоритетними напрямками розвитку туристичної галузі України повинно бути не збільшення кількості об'єктів і їхніх потужностей, а налагодження конкурентоспроможного ринку комплексних туристичних послуг шляхом модернізації наявної матеріально-технічної бази.

2. Задля поліпшення стану туристичної галузі України необхідна реалізація системних комплексних та інтегрованих заходів щодо розвитку туристичної галузі, подолання наявних негативних тенденцій, створення ефективних умов для роботи туристичних підприємств, установ та організацій, що потребує:

- удосконалення нормативно-правового регулювання туристичної галузі;

- використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь та модернізації туристичної інфраструктури;

- підтримки та виведення з тіні малого та середнього бізнесу туристичної галузі, забезпечення чесної конкуренції;

- підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини;

- впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій, удосконалення рекламного забезпечення національної туристичної галузі презентації туристичного потенціалу України на національних та міжнародних виставково-ярмаркових заходах, конференціях, форумах тощо

для просування українського турпродукту на світовому та внутрішньому ринках;

- впровадження ефективної інноваційної діяльності, розроблення та впровадження прогресивних методів і стандартів туристичного обслуговування, пошуку інноваційних форм і методів створення туристичного продукту на основі ефективного використання наявних туристичних ресурсів;
- поліпшення кадрового забезпечення у сфері туризму;
- створення внутрішнього національного туристичного продукту і просування його на внутрішньому та міжнародному ринках;
- модернізація та розбудова інфраструктури туристичної галузі;
- розвиток транспортного сполучення, яке є одним із головних факторів сприяння в'їзному туризму;
- підвищення рівня сервісу і захисту прав туристів.

3. Ми проаналізували що у 2018 році згідно з дослідженнями UNWTO Tourism Highlights 2019 Edition міжнародні туристські прибуття досягли загалом 1326 мільйонів прибутку, що на 86 мільйонів більше, ніж у 2017 році. Натепер у секторі спостерігається безперервне зростання прибуттів на вісім років поспіль. Зростання у 2019 році було найвищим з 2010 року (рис. 2.1.) на чолі з регіонами Європи і Африки, які отримали зростання 8% і 9% відповідно.

4. Україна мала найшвидший темп зростання в субрегіоні, піднявшись на 10 місць, і посівши 78 місце у світі. Зокрема, у міру стабілізації та відновлення країни Україна різко поліпшила ділове середовище (з 124 на 103 місце), безпеку (з 127 на 107 місце), міжнародну відкритість (з 78 на 55 місце) і загальну інфраструктуру (з 79 на 73 місце).

5. Україна має найбільші й найрізноманітніші в Центральній Європі запаси ресурсів для розвитку санаторно-курортного лікування, хоча їх використання не можна назвати ефективним: застаріла матеріально-технічна база, недостатність фінансування державних закладів і, як наслідок, низька

конкурентоспроможність, збитковість більш ніж половини з них. Саме тому ми пропонуємо приділити державі більше уваги для вирішення цих проблем.

6. В умовах глобалізації у туризмі Україна повинна зробити туристичну галузь однією з пріоритетних галузей економіки. Керівництво Державної туристичної адміністрації України бачить майбутнє галузі в розвитку транспортних коридорів і туристичної інфраструктури та в контролі за якістю туристичних послуг, що надаються клієнту.

7. Ми вважаємо, що стратегічною метою співпраці є: створення єдиного туристичного простору як зони вільної торгівлі туристичними послугами та свободи туристичного руху; ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу для інтенсифікації туристичних потоків; розроблення спільного конкурентоспроможного туристичного продукту країн-учасниць, спільне просування туристичного продукту на міжнародному ринку; підвищення економічної ефективності туризму як передумови соціально-економічного розвитку країн та активізації їх зв'язків.

8. Ми виокремили що основними напрямками розвитку національної ТІ в умовах глобалізації є:

- ◎ формування та розвиток туристичних кластерів;
- ◎ підтримка малого і середнього підприємництва у туристичній сфері;
- ◎ стимулювання інновацій у сфері туризму;
- ◎ підтримка розвитку окремих туристичних зон (територій) у межах країни, зберігаючи їх специфіку.

9. Через карантинні обмеження виїзний туризм в Україні скоротився на 90%. В'їзний скоротився до 1%. Відразу після введення карантину 35-40% готелів в Україні закрилися, інші працювали у дуже обмеженому режимі. Ті, хто працювали (7-8 тисяч об'єктів), втратили від 60 до 90% доходу. Під час карантину завантаження було 10–15%.

Станом на початок серпня 2020р. 66% українців не були у відпустці і не планували її на цей рік. Серед тих, хто вже був у відпустці або планував це зробити, 43% проводили/проводитимуть її у своєму населеному пункті, приблизно стільки ж – в іншому регіоні України. Лише 9% опитаних відпочивали за кордоном або планували таку подорож. Такі настрої українців пояснюють значне скорочення бронювань міжнародних подорожей. Кількість заброньованих турів, як і самих туристів, в липні-серпні 2020 року скоротилися майже вдвічі в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Так кількість бронювань подорожей в липні 2020р. сягнула 24 915, що становить трохи більше 50% від показника липня 2019р. (48 662 бронювань), в серпні лише 16 965 бронювань – 41 % від показників серпня минулого року (41 458 бронювань). Якщо за липень серпень 2019 року по турам Join UP! подорожували 207 726 осіб, то за аналогічний період 2020 року – 133 201 особа20.

Передбачалося, що наслідки пандемії COVID-19 для туристичної галузі України мають бути не такими болючими як в інших європейських країнах, оскільки обсяг міжнародної туристичної складової України в загальній економіці туризму є набагато меншим.

Ми вважаємо, що при розробці антикризового плану з подолання наслідків впливу COVID-19 на туристичний сектор в Україні необхідно врахувати рекомендації Глобального кризового комітету з туризму, які розподілені за трьома основними напрямками:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків: збереження робочих місць; підтримки самозайнятих працівників; забезпечення ліквідності; сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та норм, що стосуються подорожей та туризму.

2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику; скасування

обмежень на поїздки, як тільки це дозволить ситуація; сприяння спрощенню оформлення віз; підвищення довіри споживачів.

3. Підготовка до майбутнього: приділяти більше уваги ролі туристичного сектору в економіці країни та досягненні цілей сталого розвитку; розробляти плани готовності до викликів майбутнього та використовувати цю можливість для переходу до циркулярної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк К.В. Інноваційно-маркетингова модель розвитку конкурентоспроможності туристичного сектору в Україні // Економіка та підприємництво. Зб. наук. праць. Вип. 19. – К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2007. – С. 56-65. - 0,44 д.а.
2. Антонюк К.В. Регіональні кластерні моделі у туристичній галузі України // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 231. Том V. – Д.: ДНУ, 2007. – С. 810-819. - 0,45 д.а.
3. Базилевич В. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 263 с.
4. Беляєв О. Політична економія : навчальний посібник. Київ : Київський національний економічний університет, 2001. 328 с.
5. Білорус О. Глобалізація і безпека розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.
6. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України. Київ : Батьківщина, 2001. 300 с.
7. Білорус О. Глобальна неоконвергенція транзитивних, трансформаційних і авангардних соціально-економічних систем. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2015_3_6.
8. Білорус О. Глобалістика – нова синтетична наука / О. Білорус, В. Власов // Вісник НАН України. – 2010. – № 3. – С. 17–26.
9. Валуйський О. О. Глобалізація сучасного світу/ О. О. Валуйський // Туризмологія: концептуальні засади туризму: монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. – Київ : ВЦ «Академія», 2013. – С. 307–315.
10. Войтович Р. Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>.

11. Воронін І. М. Вплив факторів глобалізації на розвиток туризму / І. М. Воронін, А. Б. Вороніна // *Культура народів Причорномор'я*. – 2009. – №176. – С.115–117.
12. Долгопола Г. Є. Туристична інфраструктура: до проблеми визначення та функціонування державноприватного партнерства, Полтава, 2013.
13. Єщенко П. Сучасна економіка : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2005. 327 с.
14. Зайцева В. М. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі / В. М. Зайцева, О. М. Корнієнко // *Вісник Запорізького національного університету*. – 2012. – № 2 (8). – С. 55–65.
15. Закон України «Про туризм» від 05.09.1995 р. // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1995. – № 31. (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 124-VIII (124-19) від 15.01.2015 р.) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
16. Кастельс М. Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток. Київ : Освіта України, 2011.
17. Костина К.В. Сучасні тенденції розвитку міжнародних туристичних ринків // *Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі*. – 2006. - №4(32).- С.148-157. – 0,62 д.а.
18. Костина К.В. Домінанти торгівлі послугами в сучасному світовому господарстві // *Збірник наукових праць*. Вип. 50 / Відп. ред. В.Є. Новицький. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2006. – С. 91-107 – 0,91 д.а.
19. Кошшої Ю. С. Інноваційні технології в туризмі як умова підвищення конкурентоспроможності кадрів / Ю. С. Кошшої,- В. В. Папп // *Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 травня 2015 р., Мукачєво. Том 1 / Ред.кол. :*

Щербан Т.Д. (гол. ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – 390 с.

20. Костина К.В. Система регулювання торгівлі послугами на глобальному рівні // Зовнішня торгівля: право та економіка. - №1(30). - К.: УАЗТ, 2007. – С. 41-49. - 0,77 д.а.

21. Костина К.В. Шляхи диверсифікації туристичних послуг в Україні // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Зб. наук. праць. Вип.18. Том II. – О.: ОНУ ім. І. Мечникова, 2008.- С. 62-70. - 0,58 д.а.

22. Купчак П. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів : монографія. Київ : Рада по вивченню продуктивних сил України, 2009. 152 с.

23. Куриляк, В. Є. Вплив глобалізації на економічний розвиток України. Економіка України, 2012. № 9. С. 57–69.

24. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові / К. В. Кривега // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2005. – Вип. 21. – С. 118–124.

25. Лютак О. М. Тенденції сучасної транснаціоналізації туристичної індустрії в умовах глобалізації. Актуальні проблеми економіки, 2016. №. 10. С. 8-16.

26. Лютак О. М. Глобальна інституціоналізація бізнес-діяльності у сфері міжнародного туризму [Текст] : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 / Лютак Олена Миколаївна ; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2018. – 573 с.

27. Мариняк Я. О. Глобалізація та інноваційна діяльність в Україні та їх вплив на розвиток туристичного бізнесу / Я. О. Мариняк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Географія. – 2013. – № 2. – С. 116–123.

28. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2003.

29. Маховка В. М. Особливості розвитку туристичної індустрії України / В. М. Маховка // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – № 2 (39). – Ч.1. – С. 167–171.

30. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія / О. А. Мельниченко, В. О. Шведун. – Харків: НУЦЗУ, 2017. – 153 с.

31. Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. Державнерегулювання економіки в умовах глобалізації / За наук.ред. Дра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І.Р. Михасюка: Монографія / ЛНУ імені І. Франка. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2010. – 320 с

32. Могильний О. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки. Київ, 2002. 430 с.

33. Музиченко-Козловська О. В. Розвиток туристичної інфраструктури Вісник Національного університету «Львівська політехніка». –2011. – № 1. – С. 229–237.

34. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. URL: <http://www.world-tourism.org> (Дата звернення: 10.11.2020р.)

35. П'яницька Г.Т., Найдюк В.С. Сучасні тренди розвитку ресторанного господарства в Україні. Економіка та держава. 2017. № 9. С. 66–73.

36. Прейгер Д. К., Собкевич О. В., Ємельянова О. Ю. Реалізація потенціалу транспортної інфраструктури України в стратегії посткризового економічного розвитку: аналітична доповідь; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2011. – 37 с.

37. Рябенка М. О. Концептуальні підходи до оцінки ефективності інновацій у сфері гостинності / М. О. Рябенка // Кримський економічний вісник. -№6(7) 2013. – 317 с

38. Саблук П. Глобалізація і продовольство : монографія. Київ : УААН, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2008. 632 с.

39. Семенюк Е. Глобалізація: філософський аналіз поняття / Е. Семенюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 578: Філософські науки. – С. 10–15.

40. Сіденко С. Соціально-економічний вимір сучасної глобалізації / С. Сіденко // Міжнародна економічна політика. – 2004. – № 1. – С. 72–93.

41. Соколенко С. Глобалізація і економіка України. Київ : Логос, 1999. 568 с.

42. Скляр Г. П. Державноприватне партнерство в сфері гастрономічного туризму як інструмент модернізаційного розвитку економіки регіонів / Г. П. Скляр, Ю. В. Карпенко // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 1 (39). – С. 98–104.

43. Смаль І. В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів / І. В. Смаль // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С.327–335.

44. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>

45. Стучинська Н. Рівень глобалізації: кількісне обґрунтування якісних трансформацій. Інвестиції: практика та досвід. 2017. Вип. 10. С. 100–105.

46. Тибінь, А. Пріоритетні напрями розвитку туризму в Україні. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Географія, Тернопіль, 2016. № 2. С. 140-144.

47. Ткач У.В. Гастрономічний туризм – тренд нового десятиліття Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний, готельний і ресторанний бізнес: інновації та тренди», 2016.

48. Ткач У.В. Правове регулювання безпеки життєдіяльності в туристичній галузі України – ТНЕУ, 2016. - С. 195-196.

49. Уліганенець М. Історія та сучасні тенденції розвитку інфраструктури вітчизняного туризму / М. Уліганенець // Східноєвропейський історичний вісник. – 2017. – №4. – С. 145–149.

50. Філіпенко А. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. Київ : Знання, 2000. 174 с.

51. Філіпенко А. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний теоретичний дискурс. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23 (3). С. 54–61.

52. Черномазюк А. Г. Інновації у сфері готельно-ресторанного бізнесу / А. Г. Черномазюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 5, Т.2. – С. 269-272

53. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії. К.: Атіка, 2017. С. 392

54. Шаповалова О. М. Аналіз інноваційної діяльності у сфері послуг на прикладі готельного господарства / О. М. Шаповалова, С. С. Козьякова // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 17. - С. 70-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ipd_2013_17_17.pdf.

55. Гузенко Г. М. Інноваційний потенціал національної економіки та роль держави у його відтворенні в Україні / Г. М. Гузенко, В. В. Бабак // Бизнес Информ. – 2009. – № 11 (2). – С. 31 – 32.

57. Криницька Д.В. Тези доповідей онлайн-конференції «Розвиток індустрії гостинності та міжнародного бізнесу: сучасний стан та перспективи», Тернопіль, 22 травня 2020 р., Тернопіль, 2020 р

58. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с..

59. Шило Л. А. Особливості розвитку світової економіки в умовах глобалізації / Л. А. Шило, І. В. Захаренко, Ю. В. Касян // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного

транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. – Вип. 5. – С. 62–66.

63. Ялі М. Х. Парадигма глобалізації: основні підходи / М. Х. Ялі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 123. – Ч. I. – С. 62–72.

64. Travel & Tourism Economic Impact 2019 WORLD. URL: <http://www.wttc.org> (дата звернення: 27.10.2020)

65. Jager H., Јерма С. Introduction to International Economics. 2nd edition, London, 2011. 406 p.

66. Dreher A. Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. Applied Economics. 2006. № 38 (10). P. 1091–1110.

67. Friedman J. Oligopoly Theory. Cambridge. 1989.

68. KOF Index of Globalization. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>.

69. Thompson H. International Economics. Global Market and Competition. 3rd edition. New JerseySingapore, 2011. 437 p

70. UNWTO Annual Report 2019 / World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. URL: <http://media.unwto.org/publication/>